

Δρ. Ιωάννης Ν. Λίλης

εκλ. Λέκτορας Δογματικής και Συμβολικής Θεολογίας
της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Ηρακλείου Κρήτης

**«ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΑΙ ΙΕΡΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ
ΣΤΟΝ ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟ ΧΑΡΤΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ»¹**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη φέρει τόν τίτλο «Δογματική διδασκαλία καί Ίεροί Κανόνες στόν Καταστατικό Χάρτη τής Έκκλησίας τής Κρήτης» καί έχει ως σκοπό νά δείξει τήν παρουσία τής δογματικής διδασκαλίας καί τών ιερών κανόνων τής Όρθοδόξου Έκκλησίας στόν Καταστατικό Χάρτη τής Κρητικής Έκκλησίας, τό Ν.4149/1961. Οι ιεροί κανόνες τής Έκκλησίας έκφράζουν μέ πρακτικό τρόπο τή δογματική της διδασκαλία καί έπομένως δέν νοεΐται ιερός κανόνας, άκόμα καί ό πιο πρακτικός, χωρίς τό δογματικό περιεχόμενο τής πίστεως. Ό νομοθέτης τοϋ συγκεκριμένου Καταστατικοϋ Χάρτη όχι μόνο τονίζει σέ πολλά σημεία τήν εϋθύνη τών άρχιερέων τής Κρήτης γιά τή διατήρηση τή δογματικής διδασκαλίας, αλλά καί σέ όλα τά άρθρα τοϋ Ν. 4149/1961 στηρίζεται σέ συγκεκριμένους ιερούς κανόνες γιά νά νομοθετήσει γιά τήν Έκκλησία. Φυσικά δέν άναφέρει ποτέ συγκεκριμένα ποιό είναι αυτοί οι κανόνες, καθώς αυτό δέν είναι τό άντικείμενο τοϋ νομοθέτη αλλά τών ειδικών νομικών καί τών θεολόγων. Η μελέτη μέσα άπό τήν εξέταση τών άρθρων τοϋ Ν. 4149/1961 ποϋ άναφέρονται στή σύγκληση τής Ίεράς Έπαρχιακής Συνόδου, τήν εξέταση τής δικαιολογημένης άπουσίας τών έπισκόπων άπό τίς συνεδριάσεις τής Συνόδου, τόν τρόπο έκλογής τών άρχιερέων, τήν άμφίεση τών κληρικών καί τόν τρόπο τής μετακίνησής τους σέ ξένες έπαρχίες, τήν περιουσία κληρικών καί μοναχών καί τή

¹ Μελέτη ποϋ δημοσιεύθηκε στήν **Έπιστημονική Έπετηρίδα τής Ίεράς Μητροπόλεως Πέτρας καί Χερρονήσου**, συλλογικό έπιστημονικό τόμο, ποϋ έκδίδεται προνοία τοϋ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Πέτρας καί Χερρονήσου **κ. Νεκταρίου**, τόμος Α΄, Νεάπολις 2010, σελ. 109 – 149

διαφύλαξη τῆς μετά τόν θάνατο αὐτῶν καθώς καί τήν παρουσία τοῦ ἀφορισμοῦ μέσα στήν Ἐκκλησία τῆς Κρήτης, προσπαθεῖ νά κάνει ἐμφανεῖς τους ἱερούς κανόνες στούς ὁποίους στηρίχτηκε ὁ νομοθέτης γιά νά συντάξει τό Ν. 4149/1961. Ἡ ἐμφάνιση ὅμως τῶν ἱερῶν κανόνων εἶναι οὐσιαστικά ἡ ἔκθεση τῆς ἴδιας της δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας ποῦ ἀφήνει ἐκδηλα τά σημάδια της σέ ὅλες τίς πτυχές τοῦ πολιτισμοῦ, μία ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων εἶναι σίγουρα ἡ νομοθεσία ἐνός σύγχρονου εὐρωπαϊκοῦ κράτους.

1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

(Ἡ ἀνθρώπινη ὕπαρξη καί ὁ πολίτης τοῦ Κράτους)

Ἡ Πολιτεία καί ἡ Ἐκκλησία εἶναι δύο ἐντελῶς διαφορετικοί, μεταξύ τους, θεσμοί. Ἡ μεγάλη τους διαφορά ἐγκεῖται στόν διαφορετικό τρόπο μέ τόν ὁποῖο ἀντιμετωπίζουν καί ὑπηρετοῦν τόν ἄνθρωπο. Ἡ Πολιτεία ἀντιμετωπίζει τόν ἄνθρωπο ὡς πολίτη καί ὑπάρχει γιά νά ἐξασφαλίζει καί νά ἀποκαθιστᾷ τήν δημόσια τάξη καί ἀσφάλεια στήν χώρα, ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά τήν εὐημερία τῶν πολιτῶν σέ κάθε πτυχή τῆς ζωῆς τους. Ἡ Ἐκκλησία ἀντιμετωπίζει καί ὑπηρετεῖ τόν ἄνθρωπο ὡς ἐνιαία ὕπαρξη ποῦ

άποτελείται από τό νοῦ, τό λόγο, τή βούληση, τή φρόνηση, τήν ἐλευθερία, τό αὐτεξούσιο, λειτουργίες πού ἐκφράζονται μέ τό σῶμα, και επιδιώκει να του παρέχει τον αγιασμό του Αγίου Πνεύματος.

Ἡ διαφορετική ἀντιμετώπιση τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τούς δύο θεσμούς καταδεικνύει καί τή μεγάλη τους διαφορά. Τό Ποινικό Δίκαιο λέγει πῶς ἡ πρόθεση δέν εἶναι ποτέ ἔγκλημα, γιατί τό ἔγκλημα ξεκινᾷ πάντοτε ἀπό τήν πράξη καί μετά. Θέλουμε πράξη καί ἀπόδειξη τῆς πράξεως γιά νά καταλογίσουμε σέ κάποιον τό ἔγκλημα. Ἡ ὁμολογία ἑνός μάρτυρα πῶς μισοῦσε τό θύμα καί ἤθελε νά τό σκοτώσει, ἀλλά κάποιος ἄλλος τον πρόλαβε διαπράττοντας το φόνο, δέν ἔχει καμία βαρύτητα γιά τόν δικαστή, ἐφόσον ὁ μάρτυρας παρουσιάζει ἰσχυρό ἄλλοθι γιά τήν ὥρα τοῦ ἐγκλήματος. Ἀντιθέτως σύμφωνα μέ τή δογματική διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας καί μόνο ἕνας λογισμός εἶναι ἰκανός καταστρεῖ τρομερά καταστροφικός γιά τόν ἄνθρωπο, ἀκριβῶς γιατί ἀντιμετωπίζει τόν ἄνθρωπο ὡς ἐνιαία ὑπαρξη ξεκινώντας ἀπό τό νοῦ.

Ὁ Χριστός πολλές φορές στή δημόσια διδασκαλία τοῦ τόνισε αὐτό τό λεπτό σημεῖο. Κάποτε εἶπε στόν ἀκροατές του πῶς σύμφωνα μέ τή διδασκαλία τῶν ἀρχαίων, δηλαδή τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, δέν πρέπει κάποιος νά κάνει φόνο. Ὁ ἴδιος ὁμως τούς συμβούλεψε πῶς καί μόνο πού θά ὀργισθεῖ κάποιος ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ εἶναι ἔνοχος φόνου.² Ἡ ἐν λόγω φράση τοῦ εἶναι πολύ ἀληθινή, γιατί λόγω τῆς ὑπαρξιακῆς ἐνότητας τοῦ ἀνθρώπου ἄν ὁ ἄνθρωπος μολύνει τό λογισμό του μέ τό θυμό, εἶναι πολύ εὔκολο κάποια στιγμή αὐτή ἡ μόλυνση νά ἐπεκταθεῖ σέ ὅλη τήν ὑπόλοιπή ὑπαρξη του, συνεπῶς καί στό σῶμα, καί νά προβεῖ σέ φόνο. Ἄν ὁ ἄνθρωπος δέν κόψει ἀμέσως τόν λογισμό καί τόν ἀφήσει νά ἐμφωλευθεῖ μέσα του, θά διαβρώσει ὀλόκληρη τήν ὑπαρξη του καί ἀργά ἢ γρήγορα θά ἔρθει ἡ τραγική κατάληξη, εἴτε ἐν βρασμῶ ψυχῆς εἴτε ὡς ἐκδήλωση τοῦ ἀπωθημένου. Γί' αὐτό πολύ χαρακτηριστικά λέγει ὁ Χριστός πῶς καί ἐκεῖνος πού θά ἀποκαλέσει τόν ἀδερφό τοῦ «Ρακά», δηλαδή ἀνόητο, θά πρέπει νά παραπεμφθεῖ στό δικαστήριο, καθώς καί ἐκεῖνος πού θά πεῖ τόν ἀδερφό τοῦ «Μωρέ» θά πρέπει νά παραδοθεῖ στήν πύρινη γέεννα.³ Εἶναι ἰδιαίτερος σημαντική ἡ ἔκφραση τοῦ Χριστοῦ *τῶ ἀδερφῶ αὐτοῦ*. Ὅταν οἱ λέξεις *μωρέ* καί *ρακά* διατυπώνονται πρὸς ἕναν ξένο, εἶναι λέξεις πού ἔφερε ἡ ἔνταση τῆς στιγμῆς, ἐφόσον δέν γνωρίζονταν καί παλιότερα γιά νά ὑπάρχει προηγούμενη ἐμπάθεια, ἐπομένως εἶναι λέξεις χωρίς οὐσία, γι' αὐτό καί δέν εἶναι διαβρωτικές γιά τήν ἀνθρώπινη ὑπαρξη, δηλαδή δέν εἶναι ἁμαρτία. Ὅταν ὁμως οἱ λέξεις αὐτές διατυπώνονται ἀπό κάποιον γιά τόν ἀδερφό του, δηλαδή τόν ἄνθρωπο μέ τόν ὁποῖο συναναστρέφεται κάθε μέρα (τή σύζυγό του, τά παιδιά του, τόν συνάδερφό του, τούς συγγενεῖς του, τό γείτονά του), αὐτόν πού ἀποκαλεῖ ἡ Ἁγία Γραφή «ὁ πλησίον», τότε δέν εἶναι καθόλου τυχαῖες ἐκφράσεις ἀλλά κρύβουν ἀπωθημένα μίας διαβρωμένης ὑπαρξης πού, δοθείσης εὐκαιρίας, ξέρει νά πετάξει τό φαρμάκι πού κρύβει μέσα της.

Ἐκτός ἀπό τό θυμό ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξη μπορεῖ νά διαβρωθεῖ καί ἀπό τούς σαρκικούς λογισμούς, οἱ ὁποῖοι ἐξίσου εὔκολα ἐκδηλώνονται γρήγορα στήν ὑπόλοιπη ὑπαρξη καταλήγοντας στό σῶμα. Μόλις ὁ Χριστός τελείωσε τή ἀναφορά του στό θυμό, ἀμέσως συμπλήρωσε πῶς οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν ἐπίσης *οὐ μοιχεύσεις*, γιά νά προσθέσει ὁ ἴδιος πῶς καί μόνο πού θά ἐπιθυμήσει ἕνας ἄνδρας μία ξένη γυναίκα «ἦδη

² Ματθ. 5,21.

³ Ματθ. 5, 22-23.

έμοίχευσε αυτήν εν τή καρδία αυτού»⁴. Πολύ χαρακτηριστικά ο 22^{ος} κανόνας τής Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου τονίζει αυτό τό σημείο τής Ἁγίας Γραφῆς, αναφερόμενος στην κάθαρση των σκέψεων στα πλαίσια της υπαρξιακής ενότητος του ανθρώπου.⁵ Εἶναι προφανές πώς ἕνας σαρκικός λογισμός γιά μία ξένη γυναίκα δέν εἶναι τό ἴδιο πράγμα μέ τήν ολοκληρωμένη σαρκική πράξη μέ αυτήν. Ὅμως ἡ ολοκληρωμένη ἐρωτική πράξη πού ἐκφράζεται μέ τή σάρκα, πάντοτε ξεκινᾷ ἀπό ἕναν λογισμό, ὁ ὁποῖος ἐνῶ φαίνεται ἀθῶος δέν εἶναι καθόλου, γιάτί λόγω τής πλήρους υπαρξιακής ενότητος τοῦ ἀνθρώπου τό πέρασμα ἀπό τό λογισμό στην πράξη δέν εἶναι καθόλου δύσκολο, καταλήγοντας πολλές φορές σέ τραγωδία.

Ἐνα ἀκόμα σημείο στό ὁποῖο φαίνεται χαρακτηριστικά πώς ἡ Ἐκκλησία ἀγιάζει συνολικά τήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη εἶναι τό θέμα τοῦ ὄρκου. Ὁ Χριστός τονίζει πώς ὅταν ὁ ἄνθρωπος διατηρεῖ καθαρῆ καί τίμια τήν ὕπαρξη του, τό ναί πού λέγει εἶναι πραγματικά ναι, καί τό οὐ εἶναι πραγματικά οὐ. Αυτό δέν ἐξασφαλίζεται τόσο μέ τήν ἐξωτερική νομική τήρηση τῶν ὄρκων, ἡ ὁποία πολλές φορές εἶναι ὑποκριτική καί παραπλανητική, ὅσο κυρίως καί μέ τήν καθαρότητα τής ὑπάρξεώς του. Τήν τήρηση τοῦ νόμου ἐκμεταλλεύονταν ὑποκριτικά οἱ Φαρισαῖοι βασιζόμενοι στά ἐξωτερικά σχήματα τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, χωρίς τήν ἐσωτερική καθαρότητα τής ὑπάρξεώς τους, γιά νά δείξουν φαινομενικά – ὑποκριτικά πώς εἶναι καθαροί. Γι' αὐτό ὁ Χριστός ὑπογραμμίζει πώς ὅταν ὁ λόγος μας δέν εἶναι ἀπλῶς ἕνα ναί ἢ ἕνα οὐ ἀλλά προσπαθεῖ νά στηριχτεῖ σέ ἐξωτερικούς ὄρκους αὐτοῦ του κόσμου, ὄρκους στόν οὐρανό ἢ στή γῆ ἢ στά Ἱεροσόλυμα τότε σίγουρα προέρχεται ἐκ τοῦ πονηροῦ.⁶ Ἀντιθέτως ἄν ὑπάρχει ἡ ἐσωτερική καθαρότητα τοῦ ἀνθρώπου, τότε δέν ἐνοχλεῖ καθόλου καί ἡ ἐξωτερική τήρηση τοῦ ὄρκου πού μπορεῖ νά ἐπιβάλλει ἡ ἐκάστοτε Πολιτεία.

Ὅπως ἡ διάβρωση τοῦ ἀνθρώπου ξεκινᾷ ἀπό τόν νοῦ ἔτσι καί ὁ ἀγιασμός τής ὑπάρξεως τοῦ ξεκινᾷ καί πάλι ἀπό τόν νοῦ.⁷ Ἡ λέξη *μετάνοια* δηλώνει τήν ἀλλαγὴ τοῦ νοῦ, ἡ ὁποία θά ἐπηρεάσει ὀλόκληρη τήν ὑπόλοιπή του ὕπαρξη. Ἡ Ἐκκλησία ἀσχολεῖται μόνο μέ τούς λογισμούς τοῦ ἀνθρώπου χωρίς νά ἐξετάζει

⁴ Ματθ. 5, 27-29.

⁵ Πρόδρομος Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων (μέ ἐρμηνεία τῶν Ἱερῶν Κανόνων, ἀναθεωρημένη καί συμπληρωμένη)*, Ἐκδόσεις Ἀδερφῶν Κυριακίδη Α.Ε., Θεσσαλονίκη 1995², σελ. 204.

⁶ Ματθ. 5, 33-34, 37.

⁷ Γιά τήν ἐνότητα νοῦ, λογικοῦ μέ τήν ὑπόλοιπη ὕπαρξη τοῦ ἀνθρώπου βλ. Γεωργίου Δ. Μαρτζέλου, *Ἡ γέννηση τοῦ Υἱοῦ καί ἡ ἐλευθερία τοῦ Πατέρα κατά τήν πατερική παράδοση τοῦ Δ΄ αἰῶνα*, δημοσιευμένο στό *Ὁρθόδοξο δόγμα καί θεολογικός προβληματισμός, Μελετήματα δογματικῆς θεολογίας Α΄ τόμος*, ἐκδόσεις Π. Πουρναρά Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 67 καί ἐξῆς· *Ὁ ἀποφατικός χαρακτήρας τοῦ τρόπου ὑπάρξεως τῶν προσώπων τής Ἁγ. Τριάδος κατά τό Μ. Βασίλειο*, δημοσιευμένο ἐπίσης στό *Ὁρθόδοξο δόγμα καί θεολογικός προβληματισμός, Μελετήματα δογματικῆς θεολογίας Α΄ τόμος*, σελ. 89 καί ἐξῆς· *Λογικό καί αὐτεξούσιο κατά τόν Ἁγ. Ἰωάννη τό Δαμασκηνό*, δημοσιευμένο στό *Ὁρθόδοξο δόγμα καί θεολογικός προβληματισμός, Μελετήματα δογματικῆς θεολογίας Β΄ τόμος*, ἐκδόσεις Π. Πουρναρά Θεσσαλονίκη 2000, σελ. 113 καί ἐξῆς· *Λογικό καί ἀποκάλυψη κατά τό Λούθηρο καί τήν Ὁρθόδοξη παράδοση*, δημοσιευμένο στό *Ὁρθόδοξο δόγμα καί θεολογικός προβληματισμός, Μελετήματα δογματικῆς θεολογίας Β΄ τόμος*, σελ. 232 καί ἐξῆς. Νίκου Αθ. Ματσούκα, *Δογματική καί Συμβολική Θεολογία Β΄ τόμος (ἐκθεση τῆς ὀρθόδοξης πίστεως σέ ἀντιπαράθεση μέ τή δυτική χριστιανοσύνη)*, ἔκδ. Π. Πουρναρά Θεσσαλονίκη 2004³, σελ. 501 καί ἐξῆς.

ποτέ έξουσιαστικά τίς πράξεις του, γιατί είναι σίγουρη πώς σέ ὅποια κατάσταση βρίσκεται ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, ἀνάλογες θά εἶναι καί οἱ πράξεις του. Στό μυστήριο τῆς ἱερᾶς ἐξομολογήσεως ὁ πιστός ἀναφέρει ὀνομαστικά τίς πράξεις του, εἴτε διαβρωμένες καί ξένες πρὸς τή χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἴτε ἀγιασμένες μέ τή χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, χωρίς νά ὑπάρχει κανένας ἀπολύτως μηχανισμός ἀπὸ τήν πλευρά τῆς Ἐκκλησίας γιά νά ἐξακριβώσει ἂν αὐτά πού τοῦ λέγει ὁ ἐξομολογούμενος εἶναι ἀλήθεια ἢ ψέματα. Ἀντιθέτως ὁ ἀνακριτής ἢ ὁ δικαστής τῆς ὀργανωμένης Πολιτείας δέν βασίζεται ποτέ μόνο στά λεγόμενα τοῦ μάρτυρα ἢ τοῦ κατηγορουμένου, ἀλλά πάντοτε ἔχει τόν ἀπαραίτητο κρατικό μηχανισμό γιά νά διασταυρώσει καί νά ἐξακριβώσει τήν κατάθεση τοῦ μάρτυρα.

Ἐπειδὴ ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀγιαστικός καί ὑπαρξιακός καθίσταται πάντοτε σκάνδαλο γι' αὐτόν τόν κόσμο. Αὐτός ὁ κόσμος σέ κάθε ἐποχή θά ἀπορρίπτει τήν Ἐκκλησία ἢ θά τήν δέχεται μέ μεγάλη δυσκολία, γιατί ὁ λόγος της, ἐφόσον δέν εἶναι νομικός ἢ πολιτικός πού ἐπιθυμεῖ νά φέρει τή δημόσια τάξη, εἶναι βαρὺς καί σκληρός. Ἀκόμα καί τή στιγμή πού ὁ Χριστός ἐτοιμαζόταν νά πεῖ τό «Τετέλεσται», ἀπευθύνθηκε στόν ἐκ δεξιῶν του ληστή, ἕναν μεγάλο κακοῦργο καί ἐγκληματία, καί τοῦ εἶπε πώς ἀπὸ ἐκείνη τήν ὥρα θά ἦταν μαζί του στόν παράδεισο.⁸ Οἱ συγγενεῖς τῶν θυμάτων τοῦ ληστή ποῦ θά τό ἄκουσαν κάτω ἀπὸ τό σταυρό, εἶναι ἀδύνατον, μέ τά κοσμικά μέτρα νά πιστεψαν στό Χριστό. Ἐνας ἐγκληματίας σκότωσε ἢ βίασε τό παιδί τους, καί ἀκοῦν ἀπὸ τόν Ἰησοῦ ποῦ ἐπαγγέλεται πώς ἔφερε τή σωτηρία στόν κόσμο, πώς ἀπὸ ἐκείνη τήν ὥρα θά τόν εἶχε μαζί του στόν παράδεισο. Μέ τά μέτρα αὐτοῦ του κόσμου ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά τό δεχτεῖ καί στό σημεῖο αὐτό φαίνεται πόσο σκανδαλώδες γεγονός εἶναι ὁ ἀγιασμός τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως πού χαρίζει ἡ Ἐκκλησία, ἀλλά ἀκόμα καί ὁ ἴδιος ὁ λόγος της. Ἀντιθέτως ὁ πολιτικός καί νομικός λόγος εἶναι πολύ εὐκόλο νά γίνει εὐχάριστος, γιατί καθὼς θέλει νά φέρει τή δημόσια τάξη στή χώρα, προστατεύοντας τά δικαιώματά του ἀνθρώπου (καί ὄχι ἀγιάζοντας συνολικά τή φύση του) προσπαθεῖ νά ἱκανοποιήσει ὅλους τους πολίτες.

Μία ἐπίσης σπουδαία διαφορά ἐκκλησιαστικοῦ καί πολιτικοῦ λόγου εἶναι πώς στόν ἐκκλησιαστικό λόγο ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ ποτέ νά ξεγελάσει τόν ἑαυτό του, ἐνῶ στόν νομικό μπορεῖ. Ἡ ὑπαρξη δέν λέγει ποτέ ψέματα. Ὁ κάθε ἄνθρωπος, ἐνδόμυχα, γνωρίζει πολύ καλά γιά τόν ἑαυτό τοῦ ἂν ὄντως λέγει ἀλήθεια, ἂν ὄντως εἶναι εὐτυχισμένος, ἂν ὄντως δέν ἔχει ἀδικήσει τόν συνάνθρωπό του. Ἀντιθέτως στόν νομικό λόγο εἶναι πολύ εὐκόλο ὁ ἄνθρωπος νά πεῖ ψέματα ἀκόμα καί στόν ἴδιο του τόν ἑαυτό. Στήν περίπτωση πού ἔχει προβεῖ σέ μία ἐνέργεια πού ἠθικά εἶναι μεμπτή ἀλλά γιά τό νόμο ἐντελῶς ἀδιάφορη ἢ νομικά ἔχει παραγραφεῖ, δέν θά νιώσει ποτέ ἄβουλα γιατί στό νομικό λόγο μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ τήρηση τοῦ γράμματος τοῦ νόμου καί ὄχι οἱ ὑπαρξιακές του προεκτάσεις.

2.ΟΙ ΠΗΓΕΣ ΤΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

⁸ Λουκ. 23, 42-43.

Τό Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο εἶναι οἱ νόμοι τοῦ κοσμικοῦ κράτους πού ἀφοροῦν τήν Ἐκκλησία. Τό Κανονικό Δίκαιο εἶναι οἱ κανόνες τῆς Ἐκκλησίας πού ἀφοροῦν τά μέλη της.⁹ Εἶναι προφανέστατη ἡ ριζική διάκριση τῶν δύο μορφῶν δικαίου. Τό Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο ἀναφέρεται στόν ἄνθρωπο ὡς πολίτη ἑνός σύγχρονου κράτους τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως, ἐνῶ τό Κανονικό Δίκαιο ἀναφέρεται στόν ἄνθρωπο ὡς ἐνιαία συνολική ὕπαρξη, ὅπως τήν διακονεῖ ἡ δογματική διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτό τό Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο ἀφορᾷ μόνο αὐτόν τόν κόσμο χωρίς νά περιέχει καμία μεταφυσική προέκταση, ὅπως συμβαίνει ἄλλωστε μέ ὅλες τίς μορφές τοῦ Δικαίου,¹⁰ ἐνῶ τό Κανονικό Δίκαιο ἀφορᾷ τή συνολική ὕπαρξη τοῦ ἀνθρώπου καί σέ αὐτή τήν κατάσταση τῆς ζωῆς, πού ἔχει ἀκόμα τό σῶμα, ἀλλά καί στήν ἐπέκεινα τοῦ τάφου ζωῆς ὅπου συνεχίζει νά ζεῖ ἔχοντας ὅμως χάσει τό σῶμα του, γιατί κατά τή δογματική διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἄνθρωπος συνεχίζει νά ὑπάρχει κανονικά καί μετά τό θάνατο, ὅμως τώρα τοῦ λείπει κάτι, τό σῶμα. Ἀναμφισβήτητα ὁ χωρισμός τῆς ψυχῆς ἀπό τό σῶμα, κατά τήν ὥρα τοῦ θανάτου, εἶναι πολύ τραγικός, ὅπως τόν περιγράφουν τόσο γραφурά τά ἰδιόμελα τῆς νεκρώσιμης ἀκολουθίας, καθώς ὁ ἄνθρωπος πλάστηκε γιά νά μήν χωριστεῖ ποτέ στά δύο, ὅμως καί μετά ἀπό αὐτόν τόν τραγικό χωρισμό ὁ ἄνθρωπος δέν παύει νά ὑπάρχει, ἔχοντας βέβαια χάσει ἕνα ὀργανικό κομμάτι τῆς ὑπάρξεώς του, τό σῶμα.

Σύμφωνα μέ τή δογματική διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας δέν εἶναι δυνατό ποτέ νά ὑπάρξει Κανονικό Δίκαιο καθώς οἱ ἐκκλησιαστικοί κανόνες, ἀναφερόμενοι πάντοτε στή φύση τοῦ ἀνθρώπου, δέν ἀποτελοῦν Δίκαιο,¹¹ ἀλλά ἀγιασμό καί θεραπεία, ὅμως ἐφόσον ὁ ὅρος πολιτογραφήθηκε ἤδη στήν ἀκαδημαϊκή θεολογία (δάνειο ἀπό τά προτεσταντικά πανεπιστήμια) πέρασε καί στήν καθημερινή ζωή τῆς Ἐκκλησίας, χωρίς νά εἶναι λάθος, ἐφόσον ὅμως γίνεται πάντοτε ἡ ἀπαραίτητη διευκρίνιση τοῦ περιεχομένου του.

Οἱ Πηγές τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου χωρίζονται σέ *διαπλαστικές* καί *διαγνωστικές* ὅπως χωρίζονται καί οἱ Πηγές ὄλων τῶν μορφῶν τοῦ Δικαίου. *Διαπλαστικές* εἶναι οἱ πηγές πού παράγουν δίκαιο ἐνῶ *διαγνωστικές* εἶναι οἱ πηγές πού διαγιγνώσκουν τό δίκαιο.¹² Οἱ διαπλαστικές πηγές τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου εἶναι καί Πολιτειακῆς ἀλλά καί Ἐκκλησιαστικῆς προελεύσεως. Συνεπῶς καί ἡ Ἐκκλησία παράγει κανόνες δικαίου, ἐφόσον προηγεῖται ἡ δική της ὀργανωμένη ἐσωτερική ζωή πού ρυθμίζεται μέ κανόνες, καί κατόπιν ἔρχεται ἡ Πολιτεία νά νομοθετήσῃ με βάση το πνεῦμα των ἱερῶν κανόνων, ὅμως οἱ κανόνες της

⁹ Γιά τή σημασία τοῦ ὅρου «κανόνων» ἀπό τήν ὁποία προέρχεται τό Κανονικό Δίκαιο Βλ. Παντελεήμονος Ροδόπουλου (Μητροπολίτου Τυρολόης καί Σερεντίου), *Ἐπιτομή Κανονικοῦ Δικαίου*, ἔκδ. Μυθονία Θεσσαλονίκη 2005, σελ. 30.

¹⁰ Γεωργίου Α. Πουλή, *Τό ἰδεολογικό ὑπόβαθρο τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καί Κράτους*, ἐκδόσεις Σάκκουλα, Ἀθήνα – Θεσσαλονίκη 2007, σελ. 152 – 156.

¹¹ Πρβλ. ἐνδιαφέρουσες παρατηρήσεις στό συγκεκριμένο θέμα Παντελεήμονος Ροδόπουλου (Μητροπολίτου Τυρολόης καί Σερεντίου), *Ἐπιτομή Κανονικοῦ Δικαίου*, σελ. 21, 24, 32· Νίκου Ἀθ. Ματσούκα, *Δογματική καί Συμβολική Θεολογία Β' τόμος*, σελ. 409 – 410.

¹² Ἰωάννου Μ. Κονιδάρη, *Ἐγχειρίδιο Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, ἔκδ. Ἀντώνη Ν. Σάκκουλα Ἀθήνα – Κομοτηνή 2000, σελ. 35.

Εκκλησίας αφορούν μόνο τα μέλη της.¹³ Να διευκρινίσουμε, όμως, πως και τα μέλη της Έκκλησίας δεσμεύονται από την Εκκλησία, μέσω του Κανονικού της Δικαίου, μόνο ως *πιστοί*, δηλαδή ως ένιατες υπάρξεις που καλούνται να μετέχουν στον αγιασμό του Τριαδικού Θεού, και όχι ως *πολίτες* που θέλουν να θρησκευούν σε ένα σύγχρονο οργανωμένο κράτος, όπως ενεργεί το Έκκλησιαστικό Δίκαιο. Οι ιεροί κανόνες επηρεάζουν τη ζωή των εκκλησιαστικών μελών μέσα στο σύγχρονο κράτος επειδή τους επικυρώνει το Έκκλησιαστικό Δίκαιο του κοσμικού αυτού κράτους, και όχι από μόνοι τους. Συνεπώς και για τους ορθοδόξους το Κανονικό Δίκαιο, εκ της φύσεώς του, έχει περιορισμένη ισχύ σε σχέση με το Έκκλησιαστικό Δίκαιο μέσα στο σύγχρονο κράτος α) γιατί δεν αναφέρεται σε αυτούς ως πολίτες, αλλά ως άνεπανάληπτα πρόσωπα που έχουν την ίδια ανθρώπινη φύση, ή όποια χρειάζεται άγωνα και άσκηση για να καρπωθεί τον αγιασμό, και β) γιατί από μόνο του δεν μπορεί να επιβληθεί σε κανέναν αν δεν το επικυρώσει το Έκκλησιαστικό Δίκαιο του κράτους (άλλο θέμα είναι η ελεύθερη αποδοχή και τήρηση των ιερών κανόνων από μέρος των ίδιων των πιστών). Και αυτό φαίνεται εκ του αποτελέσματος : δεν έχει ποινές, όπως κάθε μορφής κοσμικού Δικαίου (συμπεριλαμβανομένου και του Έκκλησιαστικού), αλλά μόνο κανόνες ελευθερίας, οι οποίοι δεν μπορούν να έχουν καθολική, υποχρεωτική, ισχύ όπως οι νόμοι. Ποινές μπορεί να επιβάλλει μόνο το Έκκλησιαστικό Δίκαιο ως το δίκαιο αυτού του κόσμου για την Εκκλησία.

Στίς, Πολιτειακής προελεύσεως, *διαπλαστικές* πηγές ανήκει το Σύνταγμα, και κυρίως τα άρθρα που αναφέρονται στην επικρατούσα θρησκεία (άρθρο 3), στη θρησκευτική ελευθερία (άρθρο 13), στο σκοπό της παιδείας που είναι σίγουρα και η καλλιέργεια της θρησκευτικής συνειδήσεως (άρθρο 16§2),¹⁴ στην απαγόρευση απαλλοτρίωσης αγροτικής ιδιοκτησίας συγκεκριμένων μονών και πατριαρχείων του εξωτερικού που βρίσκονται στα όρια του ελληνικού κράτους (άρθρο 18§8), την ένσωμάτωση στο έσωτερικό ελληνικό δίκαιο γενικά παραδεγμένων κανόνων διεθνούς δικαίου (άρθρο 28§1) και το ποιά θέματα συζητούνται στη Βουλή που σύμφωνα με το άρθρο 72§1 είναι και τα άρθρα 3 και 13.¹⁵ Επιπλέον στίς πολιτειακής προελεύσεως πηγές ανήκουν οι νόμοι του ελληνικού κράτους αλλά και οι νόμοι που υπήρχαν

¹³ Ιωάννου Μ. Κονιδάρη, *Τό έρώτημα του χωρισμού Έκκλησίας και Κράτους, Έπίκαιρες σκέψεις*, δημοσιευμένο στο περιοδικό «Σύναξη» 75, Ιούλιος – Σεπτέμβριος 2000, σελ. 51. Ιωάννου Μ. Κονιδάρη, *Έγχειρίδιο Έκκλησιαστικού Δικαίου*, σελ. 35.

¹⁴ Βέβαια τό νομικό περιεχόμενο της έκφράσεως *θρησκευτική συνείδηση* δεν φορτίζεται μόνο με την ορθόδοξη χριστιανική διδασκαλία αλλά με την οποιαδήποτε θρησκευτική διδασκαλία, με την πλήρη αδιαφορία προς οποιαδήποτε θρησκευτική πεποίθηση και με την αθεΐα, αναλόγως σε ποιού πολίτη τό δικαίωμα αναφέρεται. Είναι προφανές πως όταν αναφερόμαστε στους πολίτες που είναι ορθόδοξοι χριστιανοί ή φράση του άρθρου 16 του Συντάγματος «καλλιέργεια της θρησκευτικής συνειδήσεως» σημαίνει καλλιέργεια του ορθόδοξου χριστιανικού φρονήματος, όπως τό διδάσκει ή Όρθόδοξη Έκκλησία. Βλ. Χαράλαμπου Κ. Παπαστάθη, *Έκκλησιαστικό Δίκαιο, Τεύχος Α΄*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2007², σελ. 86 και εξής. Ιωάννου Μ. Κονιδάρη, *Έγχειρίδιο Έκκλησιαστικού Δικαίου*, σελ. 49. Βλ. επίσης τη *Συζήτηση* με πρόσωπα που έχουν ασχοληθεί ιδιαίτερα με τό ζήτημα του χωρισμού Έκκλησίας και Κράτους στη *Σύναξη* τεύχος 110 Απρίλιος – Ιούνιος 2009 (*Έκκλησία και Κράτος*· τό ζήτημα του χωρισμού) σελ. 57 και εξής.

¹⁵ <http://www.parliament.gr/politeuma/default.asp>

πρίν τήν ίδρυση τοῦ νεότερου ἑλληνικοῦ κράτους (βέβαια σχεδόν ὅλοι ἀντικαταστάθηκαν μέ νεότερες νομοθετικές ρυθμίσεις, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ἐλλείπει νεότερων ρυθμίσεων) καθώς καί τό ἔθιμο¹⁶.

Στις, Ἐκκλησιαστικῆς προελεύσεως, *διαπλαστικές* πηγές ἀνήκει ἡ Ἁγία Γραφή, ἡ Ἱερά Παράδοση,¹⁷ οἱ ἱεροί κανόνες τῆς Ἐκκλησίας ὅπως διατυπώθηκαν ἀπό τίς Οἰκουμενικές Συνόδους, ἀλλά καί οἱ κανονιστικές διατάξεις, ἀποφάσεις καί ἐγκύκλιοι τῆς σύγχρονης θεσμικῆς Ἐκκλησίας πού δημοσιεύονται στό περιοδικό «Ἐκκλησία» γιά τήν Ἱερά Σύνοδο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καί στό περιοδικό «Ἀπόστολος Τίτος» γιά τήν Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης. Μάλιστα μέ αὐτές τίς κανονιστικές ἀποφάσεις καί ἐγκυκλίους «τίθενται δευτερεύοντες κανόνες δικαίου» κατά τόν Καθηγητή Ἰωάννη Κονιδάρη.¹⁸ Ἐπομένως οἱ ἱεροί κανόνες τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελοῦν σημαντικότερη *διαπλαστική* πηγή ἐκκλησιαστικῆς προελεύσεως γιά τό Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας.

Οἱ *διαγνωστικές* πηγές εἶναι ἔργα τοῦ παρελθόντος ἐπιφανῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, θεολόγων καί κανονολόγων πού ἐπιχειροῦν νά κωδικοποιήσουν τό ἐθνικό Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο ἢ νά ἀπαντήσουν σέ φλέγοντα ζητήματα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου. Ἐπίσης στίς *διαγνωστικές* πηγές συγκαταλέγονται οἱ ἀποφάσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων τῆς βυζαντινῆς περιόδου καθώς ἐπιστολές καί κείμενα δογματικά, ὁμιλητικά, ἀγιολογικά καί ἀντιρρητικά πού περιέχουν χρήσιμες πληροφορίες γιά τό Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο.¹⁹

Συνεπῶς οἱ ἱεροί κανόνες τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελοῦν πηγή Δικαίου. Οἱ κανόνες ὅμως τῆς Ἐκκλησίας δέν μποροῦν ποτέ νά διαχωρισθοῦν ἀπό τή δογματική τῆς διδασκαλία, εφόσον μεταφράζουν πρακτικά το δόγμα στη ζωή του χριστιανοῦ καί ἀπορρέουν ἄμεσα ἀπό αὐτό. Ὁ Καθηγητής τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου Παναγιώτης Μπουμῆς σημειώνει χαρακτηριστικά πῶς «ἐκτός του ὅτι πολλοί κανόνες ἔχουν δογματικό περιεχόμενο (ἰζ', ἰη' τῆς Ἀ' Οἴκουμ., δ', ι, ἰδ', κ', κή', τῆς Δ' Οἴκουμ. κ.α.) ὅλοι σχεδόν οἱ κανόνες ἔχουν στενή σχέση πρὸς τή δογματική διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας ἀποτελοῦν καί πρακτική τῆς ἐφαρμογή»²⁰ Βέβαια εἶναι ἀλήθεια πῶς στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας γίνεται ἡ διάκριση μεταξύ δογματικῶν ὄρων

¹⁶ Βλ. Ἰωάννου Μ. Κονιδάρη, *Ἐγχειρίδιο Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, σελ. 35.

¹⁷ Εἶναι χαρακτηριστικό πῶς καί τό ἰσχύον Σύνταγμα τῶν Ἑλλήνων ὑπαγορεύει τήν πιστή τήρηση τῶν ἱερῶν παραδόσεων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀρθρο 3 § 1 του Συντάγματος Βλ. <http://www.parliament.gr/politeuma/default.asp>

¹⁸ Βλ. Ἰωάννου Μ. Κονιδάρη, *Ἐγχειρίδιο Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, σελ. 37.

¹⁹ Βλ. Ἰωάννου Μ. Κονιδάρη, *Ἐγχειρίδιο Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, σελ. 38-41.

²⁰ Παναγιώτη Ι. Μπούμη, *Κανονικόν Δίκαιον*, ἔκδ. Γρηγόρη Ἀθήνα 2002³, σελ. 20. Βλ. ἐπίσης καί Παντελεήμονος Ροδόπουλου (Μητροπολίτου Τυρολόης καί Σερεντίου), *Ἐπιτομή Κανονικοῦ Δικαίου*, σελ. 37. Πρβλ. ἐπίσης γιά τό θέμα Θ. Χ. Τσιβόλα, *Ἡ συνταγματική προστασία τοῦ θρησκευτικοῦ περιβάλλοντος*, δημοσιευμένο στό Νομοκανονικά (Ἐπιθεώρηση Ἐκκλησιαστικοῦ καί Κανονικοῦ Δικαίου), ἔτος Ἡ', τεύχος 1, ἔκδ. Ἄντ. Σάκουλα Ἀπρίλιος 2009, σελ. 60 : «Εἶναι ἐνδιαφέρον νά σημειωθεῖ, ὅτι εἰδικῶς ὡς πρὸς τήν ἐπικρατοῦσα θρησκεία (ἄρθρ. 3 Σ.), σύμφωνα μέ τήν πάγια νομολογία τοῦ ἀνωτάτου ἀκυρωτικοῦ, τήν ὁποία προσφάτως φαίνεται νά ἀκολουθεῖ καί ἡ Ὁλομέλεια τοῦ Ἀρείου

καί ἱερῶν κανόνων, ὅμως ἡ ἐν λόγῳ διάκριση εἶναι πρωτίστως τεχνητή καί ἐστιάζεται στή διατύπωση τούς : οἱ δογματικοί ὅροι δέν ἀλλάζουν ποτέ, οὔτε ὡς πρὸς τό οὐσιαστικό τους περιεχόμενο, οὔτε ὡς πρὸς τή διατύπωσή τους, ἐνῶ οἱ κανόνες δέν ἀλλάζουν ποτέ ὡς πρὸς τήν ἀλήθεια ποῦ κρύβουν (ὁ ἀγιασμός καί ἡ θεραπεία ποῦ πρόσφερε ἡ ἐνανθρώπιση στήν ἀνθρώπινη φύση εἶναι πάντοτε οἱ ἴδιοι), μποροῦν νά ἀλλάξουν, ὅμως, ὡς πρὸς τή διατύπωσή τους.²¹

Αὐτό συμβαίνει γιατί οἱ ἱεροί κανόνες, ἐπειδὴ μεταφράζουν τό δόγμα πρακτικά στή ζωή τοῦ χριστιανοῦ, μποροῦν σέ αὐτήν τήν προσπάθειά τους νά χρησιμοποιοῦν τά διαφορετικά ἐξωτερικά σχήματα κάθε ἐποχῆς (τά ὅποια εἶναι προφανές πῶς ἀλλάζουν ἀπό ἐποχή σέ ἐποχή), μία πρακτική ποῦ δέν χρειάζεται ποτέ στό δογματικό ὅρο, ὁ ὁποῖος εἶναι μόνο ἡ διατύπωση τῆς ἀλήθειας καί ὄχι ἡ πρακτική τῆς ἐφαρμογῆ. Ἔνας κανόνας μπορεῖ νά ἀναιρέσει ἕναν προηγούμενο σέ θέματα πρακτικῆς φύσεως γιατί ἀλλάξαν κάποιες ἐξωτερικές συνθῆκες, ὅμως καί οἱ δύο αὐτοί κανόνες, διατυπωμένοι μέ διαφορετικό τρόπο, ἀποσκοποῦσαν νά φέρουν στόν ἄνθρωπο τόν ἀγιασμό, ὁ ὁποῖος εἶναι ἕνας : ὁ ἀγιασμός τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἐπομένως ἡ διάκριση δογματικῶν ὅρων καί ἱερῶν κανόνων, εἶναι χρήσιμη ὡς ἕνα σημεῖο, ὅμως δευτερευούσης σημασίας. Ἄλλωστε στά κείμενα τῆς παραδόσεως πολλές φορές οἱ λέξεις «κανῶν» καί «ὄρος» χρησιμοποιοῦνται μέ τήν ἴδια σημασία καί ἐναλλάσσονται μεταξύ τους.²² Γίνεται σαφές πῶς ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησιολογία, ὡς τό τρίτο κομμάτι τῆς ὀρθοδόξου Δογματικῆς (ἡ ὅποια ἀποτελεῖται ἀπό τήν Τριαδολογία, τή Χριστολογία καί τήν Ἐκκλησιολογία – καί οἱ τρεῖς κλάδοι συνδέονται ὀργανικά μεταξύ τους) ἀποτελεῖ ἐγκυρότατη διαπλαστική πηγή ἐκκλησιαστικῆς προελεύσεως τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου.

Πάγου, οἱ ἱεροί κανόνες ἀπό κοινοῦ μέ τά δόγματα καί τίς ἱερές παραδόσεις), τῶν ὁποίων τό Σύνταγμα ἐπιτάσσει ρητῶς τήν ἀπαρασάλευτη τήρηση, συνιστοῦν ἐπαυξημένης ἰσχύος οὐσιαστικούς κανόνες δικαίου, ἀνήκουν στούς θεμελιώδεις κανόνες καί ἀρχές ποῦ κρατοῦν στή Χώρα καί ἀπηχοῦν θρησκευτικές καί ἠθικές ἀντιλήψεις ποῦ ἐπηρεάζουν τό βιοτικό ρυθμό της...».

²¹ Νίκου Ἰ. Ματσούκα, *Δογματική καί Συμβολική Θεολογία Β' τόμος (ἐκθεση τῆς ὀρθόδοξης πίστεως σέ ἀντιπαράθεση μέ τή δυτική χριστιανοσύνη)*, ἔκδ. Π. Πουρναρά Θεσσαλονίκη 2004³, σελ. 407. Δέν εἶναι τυχαῖο πῶς στίς διαφωνίες, μεταξύ τῶν νομικῶν, ποῦ ἐγείρει τό θέμα τῆς συνταγματικῆς κατοχύρωσης τῶν ἱερῶν κανόνων, κανένας νομικός δέν ἀμφισβητεῖ τήν ὕπαρξη συνταγματικοῦ κωλύματος στήν θέσπιση νόμων ἀντίθετων στή δογματική διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας. βλ. Χαράλαμπου Κ. Παπαστάθη, *Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο, Τεύχος Α'*, σελ. 62 – 63. Καί ὁ συνταγματικός νομοθέτης, ἀπό τή δική του πλευρά, θέτει τό ἀμετάβλητο τῶν δογματικῶν ὅρων σεβόμενος τή μακραίωνη παράδοση τῆς Ἐκκλησίας. Τό ἀμετάβλητο τῶν δογματικῶν ὅρων σεβόνται καί ὅλες οἱ χριστιανικές ὁμολογίες τῆς Ευρώπης, ἀκόμα καί ἐκεῖ ποῦ ὑπάρχουν πολύ στενές σχέσεις Ἐκκλησίας καί Πολιτείας, ὅπως στήν Ἀγγλία. Ὁ ἐκάστοτε βασιλιάς τῆς Ἀγγλίας, παρότι εἶναι ὁ ἀρχηγός τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, τό μόνο θέμα στό ὁποῖο δέν ἀναμειγνύεται ποτέ εἶναι τά δογματικά ζητήματα. Βλ. Χαράλαμπου Κ. Παπαστάθη, *Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο, Τεύχος Α'*, σελ. 26 – 27. Κωνσταντίνου Γ. Παπαγεωργίου, *Το φορολογικό καθεστῶς των Θρησκευμάτων (Φορολογική ἰσότητα καί θρησκευτική ἐλευθερία)*, ἐκδόσεις Σάκκουλα, Ἀθήνα – Θεσσαλονίκη 2005, σελ. 315 – 317.

²² Βλ. Παναγιώτη Ι. Μπούμη, *Κανονικόν Δίκαιον*, σελ. 20. πρβλ. Νίκου Ἰ. Ματσούκα, *Δογματική καί Συμβολική Θεολογία Β' τόμος*, σελ. 397.

Στήν Ελλάδα οι *Σχέσεις Έκκλησίας και Πολιτείας* διέπονται από την αρχή της *Νόμω Κρατούσης Πολιτείας*, δηλαδή η Πολιτεία με νόμο έπικρατεί στα έκκλησιαστικά πράγματα.²³ Τό ίδιο ισχύει φυσικά και για την Έκκλησία της Κρήτης, η οποία έχει δικό της Καταστατικό Χάρτη γεγονός που σημαίνει α) η Πολιτεία νομοθετεί για τα έκκλησιαστικά πράγματα στην Κρήτη και β) πώς η Έκκλησία στην Κρήτη οργανώνεται διαφορετικά από την Έκκλησία της Ελλάδος : είναι ήμιαυτόνομη δηλαδή αυτοδιοικείται όμως σε περιορισμένο βαθμό έναντι του Οικουμενικού Πατριαρχείου.²⁴ Τά πρώτα νομικά κείμενα που έδειχναν τη σχέση της Έκκλησίας της Κρήτης με την Πολιτεία ήταν η Σύμβαση του Οικουμενικού Πατριαρχείου με την Κρητική Πολιτεία (η οποία δημιουργήθηκε τό 1898) της 14ης Οκτωβρίου 1900 και ο Ν. 276/1900 της Κρητικής Πολιτείας.²⁵ Έξελιξη των έν λόγω κειμένων είναι ο Καταστατικός Χάρτης της Έκκλησίας της Κρήτης, δηλαδή ο Ν. 4149/1961, όπως τροποποιήθηκε σε κάποια σημεία από τον Α.Ν. 137/1967.²⁶ Από

²³ Τό Σύνταγμα της Έθνικής Συνελεύσεως στην Τροιζήνα, του 1827, αναφέρεται ρητώς στην παρουσία και την ειδική προστασία της Όρθόδοξης Έκκλησίας, που δέν επέκτείνεται στα άλλα δόγματα και θρησκευματα, όμως δέν κάνει καμία αναφορά για τό δικαίωμα του κράτους νά νομοθετεί για έκκλησιαστικά ζητήματα. Η Πολιτεία δέν θά επενέβαινε στα έκκλησιαστικά ζητήματα, έφόσον δέν θά νομοθετούσε γι' αυτά, και θά συνεργαζόταν για την Έκκλησία μόνο για θέματα κοινού ενδιαφέροντος. Αύτη η άποψη ταιριάζει πολύ με την έννοια της όμοταξίας που παρατηρείται σήμερα στην Κύπρο, όπου αύτη η αρχή διέπει τίς σημερινές Σχέσεις Έκκλησίας και Πολιτείας στην Κύπρο. Βλ. Χαράλαμπου Κ. Παπαστάθη, *Έκκλησιαστικό Δίκαιο, Τεύχος Α'*, σελ. 48. Οι σημερινές σχέσεις Έκκλησίας και Πολιτείας δέν είναι κληροδότημα των άγωνιστών του 1821 αλλά της Βαυαροκρατίας, η οποία έφερε την πολιτειοκρατία, που καθιερώθηκε συνταγματικά για πρώτη φορά τό 1844. Οι Βαυαροί βασιλείς, ως έτεροδοξοί, φοβούμενοι μήπως η Όρθόδοξη Έκκλησία έξελισσόταν σε αντίπαλος δέος γι' αυτούς, λόγω του πολιτικού ρόλου που διαδραμάτισε στην Τουρκοκρατία, θέλησαν νά την ύποτάξουν έγκαθιδρύοντας τό σύστημα της νόμω κρατούσης πολιτείας, τό όποιο, με διαφοροποιήσεις βέβαια, ύπάρχει μέχρι σήμερα Βλ. Χαράλαμπου Κ. Παπαστάθη, *Έκκλησιαστικό Δίκαιο, Τεύχος Α'*, σελ. 47 – 50. Ένδιαφέρουσες πληροφορίες για τό σπουδαίο ρόλο του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά την Τουρκοκρατία βλ. Ιωάννου Μ. Κονιδάρη, *Τά «προνόμια» Μωάμεθ Β' του Πορθητή προς τό Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως*, στο δημοσιευμένο στό Νομοκανονικά (Έπιθεώρηση Έκκλησιαστικού και Κανονικού Δικαίου), έτος 'Η', τεύχος 1, έκδ. Άντ. Σάκουλα Άπρίλιος 2009, σελ. 19 – 21.

²⁴ Ο Καταστατικός Χάρτης της Έκκλησίας της Κρήτης, ο Ν. 4149/1961 του έλληνικού κράτους, σε πολλά σημεία του και με πολλούς τρόπους τονίζει τό ήμιαυτόνομο καθεστώς της Έκκλησίας της Κρήτης έναντι του Οικουμενικού Πατριαρχείου όπως στα άρθρα 1,4, 10 & 4 και 5, 13, 25, 35 & 3, 89 & 2.

²⁵ Ιωάννου Μ. Κονιδάρη, *Έγχειρίδιο Έκκλησιαστικού Δικαίου*, σελ. 247. Χαράλαμπου Κ. Παπαστάθη, *Έκκλησιαστικό Δίκαιο*, τεύχος 'Α', έκδόσεις Σάκουλα, Άθήνα – Θεσσαλονίκη, 2007², σελ. 81.

²⁶ Διαφορετικό περιεχόμενο έχει η έκφραση «Έκκλησία της Ελλάδος» και διαφορετικό περιεχόμενο η έκφραση «Έλλαδική Έκκλησία». Η «Έκκλησία της Ελλάδος» η οποία είναι αυτοκέφαλη Έκκλησία, περιλαμβάνει τίς έπαρχίες Στερεάς Ελλάδας, Πελοποννήσου, Κυκλάδων, Έπτανήσου, Θεσσαλίας (έκτός από την έπαρχία Έλασσόνος) και της Άρτας. Η «Έλλαδική Έκκλησία» περιλαμβάνει 1) την Ήπειρο (έκτός από την Άρτα), την Έλασσόνα, τη Μακεδονία, τη Θράκη και τά νησιά του Αιγαίου 2) την μεγαλόνησο Κρήτη που συνιστά την Έκκλησία της Κρήτης με ήμιαυτόνομο καθεστώς έναντι του Οικουμενικού Πατριαρχείου 3) τά Δωδεκάνησα που ανήκουν και διοικητικά και πνευματικά στό Οικουμενικό Πατριαρχείο 4) τό Άγιον Όρος που ανήκει πνευματικά στό Οικουμενικό Πατριαρχείο. Όμως μετά τά γεγονότα της πολεμικής περιόδου 1912 – 1922 η Ήπειρος (έκτός από την Άρτα), η Έλασσόνα, η Μακεδονία, η

τότε έχουν έκδοθει βέβαια και άλλα κείμενα, όπως Νομοθετικά Διατάγματα και Νόμοι του Κράτους, τα οποία τροποποιούν ελάχιστα τον Καταστατικό Χάρτη της Έκκλησίας της Κρήτης, χωρίς όμως να μεταβάλλονται οι σχέσεις της Έλληνικής Πολιτείας με την Έκκλησία της Κρήτης.²⁷

Όποιος και αν είναι ο τρόπος με τον οποίο οργανώνονται οι σχέσεις της Έκκλησίας της Κρήτης με την Πολιτεία, ή θεολογική διδασκαλία της Έκκλησίας παραμένει πάντοτε το βασικό υπόβαθρο πάνω στο οποίο το κράτος νομοθετεί για αυτήν. Ο νομοθέτης φυσικά ποτέ δεν αναφέρει σε ποιόν κανόνα στηρίχτηκε για να συντάξει ένα άρθρο του Ν. 4149/1961 καθώς αυτό δεν είναι αντικείμενο του νομοθέτη, αλλά των ειδικών θεολόγων και νομικών. Γι' αυτό το λόγο η παρούσα μελέτη θα προσπαθήσει δείξει τους συγκεκριμένους ιερούς κανόνες που χρησιμοποίησε ο νομοθέτης για να συντάξει τον Καταστατικό Χάρτη της Κρητικής Έκκλησίας. Δεν θα αναφερθεί σε όλα τα θέματα που ανακινεί ο Ν. 4149/1961, αλλά στα πιο ένδεικτικά, που δείχνουν εύκρινα τη σχέση των ιερών εκκλησιαστικών κανόνων και του συγκεκριμένου νόμου του ελληνικού κράτους.

3.Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΔΟΓΜΑΤΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΣΤΟΝ ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟ ΧΑΡΤΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Έκκλησία σημαίνει δόγμα και λατρεία.²⁸ Το δόγμα είναι η συστηματική έκθεση και όριοθέτηση της πίστεως και η λατρεία ο λειτουργικός πλοῦτος της Έκκλησίας που εκφράζει το δόγμα και παρέχει την αγιαστική – θεραπευτική ενέργειά του στα μέλη της. Ο νομοθέτης του Κατασταστικού Χάρτη της Έκκλησίας

Θράκη και τα νησιά του Αιγαίου συνέχισαν να ανήκουν πνευματικά στο Οικουμενικό Πατριαρχείο όμως διοικητικά ανήκαν «έπιτροπικώς» στην αυτοκέφαλη Έκκλησία της Ελλάδος. Το τμήμα αυτό της «Ελλαδικής Έκκλησίας» που προσαρτήθηκε στην «Έκκλησία της Ελλάδος» αποτελεί τις λεγόμενες Νέες Χώρες. Μετά το 1922 οι Νέες Χώρες διοικούνται από την Ίερά Σύνοδο της Έκκλησίας της Ελλάδος, ενώ πνευματικά δεν σταμάτησαν ποτέ να ανήκουν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. Βλ. Χαράλαμπου Κ. Παπαστάθη, *Έκκλησιαστικό Δίκαιο*, σελ. 79 – 82. Πρβλ. επίσης Γ. Κ. Ίατρου, *Η Πατριαρχική και Συνοδική Πράξη του 1882*, δημοσιευμένο στο *Νομοκανονικά (Επιθεώρηση Έκκλησιαστικού και Κανονικού Δικαίου)*, έτος 'Η', τεύχος 1, έκδ. Άντ. Σάκκουλα Απρίλιος 2009, σελ. 31 και έξης.

²⁷ Όπως το Ν.Δ. 77/1974, το άρθρο 43§7 του Ν. 2413/1996, το Ν.Δ. 464/1970, ο Ν. 1894/1990, το υπ' αριθμ. 257/1968 Β.Δ. (Φ.Ε.Κ. Α' 761), το υπ' αριθμ. 986/1971 Ν.Δ. (Φ.Ε.Κ. Α' 193), ο Ν. 449/1976 (Φ.Ε.Κ. Α' 273), ο Ν. 1041/1980 άρθρο 8, ο Ν. 2606/1989 άρθρο 16, ο Ν. 2492/2001 Βλ. Γεωργίου Κων. Αποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Έκκλησιαστικού – Κανονικού Δικαίου και Νομολογία (Ελλάδος, Κρήτης, Δωδεκανήσων, Αγίου Όρους, Κύπρου, Άλλοδαπής, κ.λ.π.)* Ηράκλειον Κρήτης 2006, σελ. 570, 571, 572, 575 – 576, 589.

²⁸ Αυτό υπογραμμίζεται χαρακτηριστικά στο άρθρο 1§1 της «*Ε' Διακήρυξης της Γενικής Συνελεύσεως των Ήνωμένων Εθνών της 25 Νοεμβρίου 1981 για την απάλειψη κάθε μορφής μισαλλοδοξίας και διακρίσεων προερχομένων από τη θρησκεία ή τις πεποιθήσεις*». Γεωργίου Κων. Αποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Έκκλησιαστικού – Κανονικού Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 26. Βλ. επίσης Κωνσταντίνου Γ. Παπαγεωργίου, *Φορολογία Θρησκειών και κοινωφελών νομικών προσώπων*, πρότυπες Θεσσαλικές εκδόσεις Τρίκαλα – Αθήνα 2005, σελ. 79. Χαράλαμπου Κ. Παπαστάθη, *Έκκλησιαστικό Δίκαιο*, τεύχος 'Α', σελ. 66, 99 – 100.

της Κρήτης έχει αποσαφηνισμένη άποψη για τό περιεχόμενο του δόγματος, ως τό θεμέλιό της Έκκλησίας, καθώς καί για τήν κύρια εϋθύνη που φέρει ό επίσκοπος, ως ό έγγυητής καί φύλακας του δόγματος, από τους ιερούς κανόνες της Έκκλησίας και γνωρίζοντας άριστα αυτήν τήν έπιταγή των κανόνων νομοθετεί ανάλογα. Ό 34ος κανόνας των Αγίων Αποστόλων²⁹ τονίζει πώς οι επίσκοποι κάθε έπαρχίας πρέπει να δείχνουν σεβασμό σε αυτόν που είναι πρώτος ανάμεσά τους καί να μην ένεργοϋν για ότιδήποτε χωρίς τή γνώμη του, γιατί μόνο έτσι θα υπάρχει όμόνοια καί θα δοξαστεί ό Θεός διά Κυρίου έν Αγίω Πνεύματι : ό Πατήρ, ό Υιός καί τό Άγιο Πνεϋμα.³⁰ Η ίδια έπιταγή υπάρχει καί στον 39^ο κανόνα αλλά για τους πρεσβυτέρους καί τους διακόνους αυτή τή φορά.³¹ Ό 38^{ος} κανόνας τονίζει πώς ό επίσκοπος έχει τή φροντίδα όλων των εκκλησιαστικών πραγμάτων καί τά διαχειρίζεται γνωρίζοντας πάντοτε πώς ό Θεός τον έπιτηρεί,³² αλήθεια που σημειώνεται μέ έμφαση καί στον 41ο κανόνα.³³

Σύμφωνα μέ τό πνεϋμα των συγκεκριμένων ιερών κανόνων ό σύγχρονος νομοθέτης αποφαίνεται ανάλογα για τήν Έκκλησία της Κρήτης. Στην παράγραφο 1 του άρθρου 10 του Καταστατικού της Χάρτη σημειώνεται ή εϋθύνη της Ίερας Έπαρχιακής Συνόδου της Κρήτης να «μεριμνά» πρωτίστως «περί της τηρήσεως των εις τήν πίστιν καί θείαν λατρείαν άφορώντων, κατά τά άνέκαθεν έν τή Έκκλησία κρατούντα καί κεκανονισμένα εκδίδουσα σχετικώς διατάξεις»,³⁴ καί κατόπιν συνεχίζει στα υπόλοιπα καθήκοντά της. Τά πάντα άπορρέουν από τήν τήρηση του όρθου δόγματος, καί τήν εϋθύνη για τήν άνόθευτη τήρηση του δόγματος στό ποίμνιο της Κρήτης έχει ή Σύνοδος των επισκόπων της. Όμως ή Ίερά Σύνοδος, είναι ύποχρεωμένη να μεριμνά για τήν «κατά τήν Όρθόδοξον Χριστιανικήν διδασκαλίαν βίου του πληρώματος της Έκκλησίας Κρήτης διά του κηρύγματος του θείου λόγου, δι' εκδόσεως ήθικοθησκευτικών βιβλίων, περιοδικών καί άλλων έντύπων, διά παραινετικών γραμμάτων καί διά παντός άλλου καταλλήλου τρόπου»,³⁵ όπως σημειώνεται στην 9^η παράγραφο του συγκεκριμένου άρθρου. Μέ κάθε μέσον, εκτός από τό πρώτιστο που είναι βέβαια τό κήρυγμα του ιεροϋ άμβωνος, ή Έκκλησία φροντίζει για τή διάδοση της χριστιανικής διδασκαλίας. Είναι εϋλογο πώς άμέσως επόμενη παράγραφος, ή παράγραφος 10, τονίζει πώς ή ίδια ή Σύνοδος, είναι αυτή που θα αποφασίσει άν κάποιος δέν τηρεί τήν όρθή διδασκαλία του εϋαγγελίου, δηλαδή είναι αίρετικός, σύμφωνα μέ τους Ιερούς Κανόνες καί τους Νόμους του Κράτους.³⁶

²⁹ Η συγκεκριμένη συλλογή κανόνων δέν έχει σχέση μέ τους Αποστόλους του Κυρίου ήμων Ίησου Χριστού. Βλ. Παντελεήμονος Ροδόπουλου (Μητροπολίτου Τυρολόης καί Σερεντίου), *Επιτομή Κανονικοϋ Δικαίου*, σελ. 46 – 48.

³⁰ Πρόδρομου Ι. Άκανθόπουλου, *Κώδικας Ίερών Κανόνων καί Έκκλησιαστικών Νόμων*, σελ. 30.

³¹ Πρόδρομου Ι. Άκανθόπουλου, *Κώδικας Ίερών Κανόνων καί Έκκλησιαστικών Νόμων*, σελ. 32.

³² Πρόδρομου Ι. Άκανθόπουλου, *Κώδικας Ίερών Κανόνων καί Έκκλησιαστικών Νόμων*, σελ. 32.

³³ Πρόδρομου Ι. Άκανθόπουλου, *Κώδικας Ίερών Κανόνων καί Έκκλησιαστικών Νόμων*, σελ. 34.

³⁴ Γεωργίου Κων. Άποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Έκκλησιαστικοϋ – Κανονικοϋ Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 563.

³⁵ Γεωργίου Κων. Άποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Έκκλησιαστικοϋ – Κανονικοϋ Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 564.

³⁶ Γεωργίου Κων. Άποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Έκκλησιαστικοϋ – Κανονικοϋ Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 564.

Ἡ τήρηση τοῦ δόγματος σημειώνεται καί στό Δ΄ κεφάλαιο τοῦ Κατασταστικοῦ Χάρτη περί «Ἐκλογῆς ἀρχιερέων» ἀριθμώντας ὁ νομοθέτης, στήν παράγραφο 2 τοῦ ἄρθρου 22, ὡς πρῶτο ἀπαραίτητο προσόν γιά νά ἐγγραφεῖ κάποιος κληρικός «ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν πρὸς ἀρχιερατεῖαν ἐκλογίμων» εἶναι «νά ἔχη ὀρθῶς καί ὑγιῶς περί τήν πίστην καί νά διακρίνεται ἐπί συνέσει καί ἀνεπιλήπτῳ βίῳ»,³⁷ καί ὡς δεῦτερο τήν ἀπαραίτητη ἰδιότητα τοῦ ἀγάμου κληρικοῦ.³⁸ Ἡ συγκεκριμένη αριθμητική διαβάθμιση στό νόμο δέν ἔχει σχέση μέ τό γεγονός ὅτι κάποτε οἱ ἐπίσκοποι μπορούσαν νά εἶναι ἔγγαμοι, ὅπως το διευκρινίζουν πολλοί κανόνες τῆς Ἐκκλησίας,³⁹ ἀλλά μέ τό ὅτι ἡ τήρηση τῆς ὀρθῆς καί ὑγιοῦς πίστεως εἶναι ἡ ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά ὅλα τά μέλη τῆς. Ἡ ὀρθή πίστη ἄλλωστε προηγεῖται καί τοῦ συνετοῦ καί ἀνεπίληπτου βίου καθώς ὁ καθαρὸς καί ἄμεμπτος βίος, βασικό σημεῖο τῆς ζωῆς κάθε χριστιανοῦ, μέσα στήν Ἐκκλησία εἶναι ἀπόρροια τῆς ἀγιασμοῦ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, γιά τήν καρποφορία του οποῖου απαιτεῖται ἡ σωστή δογματική διδασκαλία.

Οἱ διατάξεις τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτη γιά τά «Καθήκοντα Ἀρχιερέων» ὑποχρεώνουν ἐπίσης τόν ἐπίσκοπο νά τηρεῖ ἀπαρασάλευτα τή δογματική διδασκαλία τῆς πίστεως. Στό κεφάλαιο Ε΄ πού ἀναφέρεται στά «καθήκοντα Ἀρχιερέων» καί συγκεκριμένα στό ἄρθρο 27, σημειώνεται πῶς ὁ ἀρχιερέας στήν ἐκκλησιαστική του περιφέρεια «τελεῖ πάντα τά ὑπὸ τῶν Ἱερῶν Κανόνων ἐπιβαλλόμενα καθήκοντα αὐτῶ», εἶναι ὑποχρεωμένος νά τελεῖ τά ἱερά μυστήρια, νά κηρύττει τό θεῖο λόγο, νά καθιεροῖ τοῦς ἱερούς ναοὺς τῆς ἐπαρχίας του, νά ἐποπτεύει τήν ἀκριβῆ τάξη καί εὐπρέπεια τῶν ἱεροπραξιῶν.⁴⁰ Ὁ νομοθέτης στά καθήκοντα τοῦ ἀρχιερέα σημειώνει πῶς γιά νά τοποθετηθεῖ εἰκόνα στοὺς ναοὺς τῆς ἐπαρχίας τοῦ «ἀπαραιτήτως πρέπει νά τυγχάνει τῆς προτέρας ἐγκρίσεως αὐτοῦ»,⁴¹ ἔχοντας ὑπόψη τοῦ τό δογματικό περιεχόμενο τῆς εἰκόνων ὅπως ἀποσαφηνίστηκε τόσο καθαρὰ κατὰ τήν παραγμένη περίοδο τῆς εἰκονομαχίας στό Βυζάντιο.

Ἡ ἐποπτεία τοῦ ἐπισκόπου γιά τήν πιστὴ τήρηση τοῦ δόγματος ἀπὸ τό ποίμνιο τοῦ πρέπει νά εἶναι συνεχῶς ἄγρυπνη. Ἡ πρώτη παράγραφος τοῦ ἄρθρου 28 ἔρχεται νά ἐπικυρώσει αὐτὴ τήν ἐποπτεία καί γι'αὐτό τοῦ ἐπιτρέπει «περὶ παντός ἐλεγχομένου ὡς αἰρετικοῦ» δηλαδή ἀνθρώπου πού δέν ζεῖ τήν ἐκκλησιαστικὴ ἀλήθεια καί μέ δική του ὁμάδα πολεμᾷ καί κομματιάζει τό ἐκκλησιαστικὸ σῶμα (ἡ αἵρεση δέν εἶναι ποτέ θεωρία ἀλλὰ ὀργανωμένη ὁμάδα πού ματώνει τό σῶμα τῆς ἐκκλησίας) νά «διεξάγει ἐνόρκους

³⁷ Γεωργίου Κων. Ἀποστολάκη, *Βασικὰ διατάξεις Ἐκκλησιαστικοῦ – Κανονικοῦ Δικαίου καὶ Νομολογία*, σελ. 570.

³⁸ Γεωργίου Κων. Ἀποστολάκη, *Βασικὰ διατάξεις Ἐκκλησιαστικοῦ – Κανονικοῦ Δικαίου καὶ Νομολογία*, σελ. 570.

³⁹ Κάποιοι κανόνες τῆς πρώτης Ἐκκλησίας δείχνουν καθαρὰ πῶς στήν ἀρχὴ οἱ ἐπίσκοποι μπορούσαν νά εἶναι ἔγγαμοι, ὅπως οἱ κανόνες 5, 17, 40, τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ὁ κανόνας 3 τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Βλ. Πρόδρομου Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 20.

⁴⁰ Γεωργίου Κων. Ἀποστολάκη, *Βασικὰ διατάξεις Ἐκκλησιαστικοῦ – Κανονικοῦ Δικαίου καὶ Νομολογία*, σελ. 573.

⁴¹ Γεωργίου Κων. Ἀποστολάκη, *Βασικὰ διατάξεις Ἐκκλησιαστικοῦ – Κανονικοῦ Δικαίου καὶ Νομολογία*, σελ. 573.

ἀνακρίσεις καί» νά «ὑποβάλλει ταύτας εἰς τῆς Ἱεράν Ἐπαρχιακὴν Σύνοδον, ἡ ὁποία ἐνεργεῖ τὰ ὑπὸ τῶν Ἱερῶν Κανόνων καί τὸν Νόμων τοῦ Κράτους ὀριζόμενα».⁴²

Τὴν ἴδια δυνατότητα παρέχει ὁ νόμος στὸν ἐπίσκοπο μὲ τὴν παράγραφο 2 τοῦ ἴδιο ἄρθρου, ἀπέναντι στὰ βιβλία καί στὸν Τύπο πού πραγματεύονται θρησκευτικά θέματα. Μάλιστα ἡ συγκεκριμένη παράγραφος ὀρίζει πῶς «ὁ Ἀρχιερεὺς ἐπαγρυπνεῖ ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῶν εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ Κλήρου καί τῆς νεολαίας δημοσιευομένων βιβλίων, φυλλαδίων, πινάκων καί ἄλλων ἐντύπων πραγματευομένων ἀντικείμενα θρησκευτικά. Ὅσακις ἤθελε παρατηρήσει ὅτι ταῦτα περιέχουσι τί ἀντικείμενον εἰς τὰ θεία δόγματα, τὰ ἱερά Μυστήρια καί τοὺς Ἐκκλησιαστικούς Κανόνας, τὴν διδασκαλίαν, τὰς ἱερᾶς παραδόσεις, τὰς ἱερᾶς τελετὰς καί τὰ ἔθιμα τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἢ ἀνευλαβεῖς ἐκφράσεις κατὰ τῆς θρησκείας καί τῶν λειτουργῶν αὐτῆς, ζητεῖ τὴν ἐπέμβασιν τῶν ἀρμοδίων Πολιτικῶν Ἀρχῶν, πρὸς ἐνέργειαν τῶν κατὰ τοὺς κειμένους Νόμους ὀριζομένων».⁴³

Στὴν παράγραφο 3 σημειώνεται πῶς «ἀνάλογα ἰσχύουσι καί περὶ παντός θεατρικοῦ ἢ κινηματογραφικοῦ ἔργου προσβάλλοντος ἢ χλευάζοντος τὰ δόγματα καί τὰς διατάξεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἢ τοὺς λειτουργοὺς αὐτῆς ἢ τὸ ἱερατικόν αὐτῶν σχῆμα ἢ ἀπάδοντος εἰς τὰ χρηστὴ ἦθη».⁴⁴ Φυσικά ἡ ἐπαγρύπνηση τοῦ ἀρχιερέα γιὰ τὴν ἀνόθευτη τήρηση τοῦ δόγματος δὲν μπορεῖ νά ἀπουσιάζει ἀπὸ τὸ ποιμνιό του, καί γι' αὐτὸ στὴν παράγραφο 4 τοῦ ἄρθρου 28 ὑπογραμμίζεται πῶς «ὁ Ἀρχιερέας μεριμνᾷ περὶ τῆς ἠθικῆς καί κατὰ τοὺς Ἱεροὺς Κανόνας βιοτῆς τῶν ὑπ' αὐτὸν χριστιανῶν, καί φροντίζει διὰ τὴν εἰς τὴν εὐθείαν ὁδὸν ἐπάνοδον τῶν ἐξ αὐτῆς παρεκτρεπομένων».⁴⁵

4. Η ΣΥΓΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

Ἔνα ἀπὸ τὰ πιὸ καίρια θέματα γιὰ τὰ ὁποία λαμβάνει μέριμνα ὁ νομοθέτης εἶναι ἡ σύγκληση τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου. Ἡ σύγκληση τῆς Συνόδου σέ τακτὰ χρονικά διαστήματα μαρτυρᾷ τάξη καί εὐπρέπεια τὴν Ἐκκλησία. Τὸ ἄρθρο 3§1 ὀρίζει πῶς ἡ Σύνοδος τῆς Κρήτης συνέρχεται 3 φορές τὸ χρόνο, μία ἐκ τῶν ὁποίων αὐτοδικαίως τὸν Ὀκτώβριο, καί οἱ ὑπόλοιπες δύο στὴν ἡμερομηνία πού θά ὀρίσει ἡ Σύνοδος στὴν κατ' Ὀκτώβριον συνεδρίασή της.⁴⁶ Περὶ συγκλήσεως τῆς Συνόδου τὸν Ὀκτώβριο ὀρίζουν καί οἱ ἱεροὶ κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι ὁμως μιλοῦν γιὰ δύο φορές ἀντὶ τρεῖς. Ὁ 37^{ος} κανόνας τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ὀρίζει νά συγκαλεῖται ἡ Σύνοδος τῶν ἐπισκόπων τὴν πρώτη φορά κατὰ τὴν τέταρτη ἐβδομάδα

⁴² Γεωργίου Κων. Ἀποστολάκη, *Βασικὰ διατάξεις Ἐκκλησιαστικοῦ – Κανονικοῦ Δικαίου καὶ Νομολογία*, σελ. 573.

⁴³ Γεωργίου Κων. Ἀποστολάκη, *Βασικὰ διατάξεις Ἐκκλησιαστικοῦ – Κανονικοῦ Δικαίου καὶ Νομολογία*, σελ. 573.

⁴⁴ Γεωργίου Κων. Ἀποστολάκη, *Βασικὰ διατάξεις Ἐκκλησιαστικοῦ – Κανονικοῦ Δικαίου καὶ Νομολογία*, σελ. 573.

⁴⁵ Γεωργίου Κων. Ἀποστολάκη, *Βασικὰ διατάξεις Ἐκκλησιαστικοῦ – Κανονικοῦ Δικαίου καὶ Νομολογία*, σελ. 573.

⁴⁶ Γεωργίου Κων. Ἀποστολάκη, *Βασικὰ διατάξεις Ἐκκλησιαστικοῦ – Κανονικοῦ Δικαίου καὶ Νομολογία*, σελ. 562.

τῆς Πεντηκοστῆς,⁴⁷ καί τῆ δευτέρα κατά τόν μήνα Ὀκτώβριο, συγκεκριμένα τῆ δωδέκατη μέρα ἀπό τό μήνα Ὑπερβερεταῖο, ποῦ τοποθετεῖται μεταξύ 15 Σεπτεμβρίου μέχρι 15 Ὀκτωβρίου⁴⁸. Ἀκριβῶς τό ἴδιο λέγει καί ὁ 20^{ος} κανόνας τῆς Ἀντιοχείας, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ρητῶς τίς 15 Ὀκτωβρίου : «τὴν δὲ δευτέραν σύνοδον γίνεσθαι εἰδοῖς ὀκτωβρίαις, ἧτις ἐστὶ δεκάτη Ὑπερβερεταίου»⁴⁹ (εἰδοί εἶναι 15^η μέρα Μαρτίου, Μαΐου, Ἰουλίου καί Ὀκτωβρίου καθὼς καί ἡ 13^η ἡμέρα ὄλων τῶν ἄλλων μηνῶν⁵⁰). Δύο φορές τό χρόνο σύγκληση τῆς Συνόδου ὀρίζει καί ὁ 19^{ος} κανόνας τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου⁵¹. Πολύ μεταγενέστερος κανόνας, ὁ 8^{ος} τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὀρίζει νά γίνεται ἡ σύγκληση τῆς Συνόδου μία φορά τό χρόνο, ἐκτιμώντας τίς δυσκολίες τῶν ἐπισκόπων λόγω τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ἀλλά καί διαφόρων ἄλλων αἰτιῶν (προφανῶς δυσκολίες μετακίνησης), ἐπιμένοντας ὁμως καί αὐτός ὁ κανόνας στόν μήνα Ὀκτώβριο.⁵² Ὁ 6^{ος} κανόνας τῆς Ζ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐπικυρώνει τόν συγκεκριμένο κανόνα κάνοντας καί πάλι ἀναφορά γιά σύγκληση τῆς Συνόδου μία φορά τόν χρόνο ἐκτιμώντας τίς δύσκολες συνθήκες μετακίνησης ἐκείνης τῆς ἐποχῆς.⁵³

4.1. ΑΙΤΙΑ ΑΠΟΥΣΙΑΣ ΤΩΝ ΑΡΧΙΕΡΕΩΝ

Ὁ μοναδικός λόγος γιά τόν ὁποῖο ἐπιτρέπεται νά ἀπουσιάσουν οἱ ἀρχιερεῖς ἀπό τῆ σύγκληση τῆς Συνόδου εἶναι ἡ ἀσθένεια. Ἐνα ἀπό τά πρῶτα ἄρθρα τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης, τό ἄρθρο 5, τό ὑπογραμμίζει ρητῶς, χωρίς νά προβλέπει κάποιον ἄλλο λόγο.⁵⁴ Τό ἴδιο ἀκριβῶς ἀναφέρουν καί οἱ κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι ἐκτός ἀπό τοὺς λόγους ὑγείας λαμβάνουν ὑπόψη τους καί κάποιες ἀναπόφευκτες δυσκολίες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης – πρωτόγονα μέσα μεταφορᾶς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης – κάτι ποῦ δέν ὑφίσταται σήμερα καί γι' αὐτό ὁ σύγχρονος νομοθέτης προβλέπει μόνο τοὺς λόγους ὑγείας. Ὁ 19ος κανόνας τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου λέγει πῶς ἐπειδὴ ἔχει βάσιμες πληροφορίες ὅτι στίς ἐπαρχίες δέν συνεδριάζουν οἱ ἐπίσκοποι, ὀρίζει, πῶς ἂν ἡ ἀπουσία τους δέν στηρίζεται σέ λόγους ὑγείας καί εἶναι ἐλεύθερη ἀπό κάποια ἀπαραίτητη καί ἀναγκαῖα ἀσχολία, νά ἐπιπλήττονται ἀδερφικά.⁵⁵

⁴⁷ Πρόδρομου Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 32.

⁴⁸ Πρόδρομου Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 693.

⁴⁹ Πρόδρομου Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 244.

⁵⁰ Πρόδρομου Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 669.

⁵¹ Πρόδρομου Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 90.

⁵² Πρόδρομου Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 114.

⁵³ Πρόδρομου Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 190.

⁵⁴ Γεωργίου Κων. Ἀποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Ἐκκλησιαστικοῦ – Κανονικοῦ Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 562.

⁵⁵ Πρόδρομου Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 90.

Γιά έκτακτο περιστατικό, ως μοναδική δικαιολογία άπουσίας έπισκόπου από τή συνεδρίαση τής Συνόδου, κάνει λόγο καί ό 40ος κανόνας τής Λαοδικείας,⁵⁶ έννοώντας καί αυτός, προφανώς, κυρίως τούς λόγους ύγείας. Τό γεγονός ότι ίεροί κανόνες καί νόμος όρίζουν μόνο τούς λόγους ύγείας ως βάσιμη δικαιολογία τών άρχιερέων γιά τήν άπουσία τους από τή Σύνοδο, δέν εΐναι καθόλου τυχαία καί έχει βαθύτατη δογματική βάση. Ή ποιμαντική διακονία εΐναι ζήτημα άγιασμοΰ τής ανθρωπίνης φύσεως, δηλαδή ζήτημα ζωής καί θανάτου. Αν ό άνθρωπος χάσει τόν άγιασμό του Τριαδικού Θεοΰ, πέθανε, γιατί ή παροχή του άγιασμοΰ δέν εΐναι τίποτα άλλο από τήν ΐδια τή ζωή. Ή άπώλεια του άγιασμοΰ δέν μπορεί νά συμβεί από πλευράς του Θεοΰ, καθώς ό Θεός δέν μπορεί ποτέ νά άρνηθει τό πλάσμα Του – τά χαρίσματα του Θεοΰ εΐναι *άμεταμέλητα* – μπορεί όμως νά συμβεί από τήν πλευρά του έλεύθερου ανθρώπου. Ό ποιμενάρχης δέν εΐναι δυνατόν ποτέ νά λήψει από τήν ΐερά Σύνοδο ποΰ συζητεί τόν τρόπο άγιασμοΰ καί θεώσεως καί του δικού του έαυτοΰ καί του ποιμνίου του (όσο καί αν φαίνεται παράξενο καί τά καθαρως διοικητικά θέματα τής ΐεράς Συνόδου στόν άγιασμό τής φύσεως άποσκοποΰν), παρά μόνο αν εΐναι βαριά άρρωστος.

4.2. ΕΚΛΟΓΕΣ ΑΡΧΙΕΡΕΩΝ

Οί κανόνες τής Έκκλησίας αναφέρονται στό τρόπο τής έκλογής τών άρχιερέων. Κανένας κανόνας τής οργανωμένης ιστορικής Έκκλησίας, από τόν 3ο μ.Χ. καί έξής, δέν έπιτρέπει έκλογή τών άρχιερέων από τούς κληρικούς τών δύο πρώτων βαθμών, διακόνου καί πρεσβυτέρου, καί του λαοΰ, παρά μόνο από τούς έπισκόπους. Ό λόγος εΐναι βαθύτατα δογματικός – θεολογικός. Δέν πρόκειται ουσιαστικά γιά έκλογή, αλλά γιά παροχή τής πίο κεντρικής, και πρακτικά πιο χρήσιμης, διακονίας στό έκκλησιαστικό σώμα, τής άρχιερωσύνης. Μας ένδιαφέρει πρωτίστως ή παροχή τής άρχιερωσύνης, πού θά συνεχίσει νά παρέχει τόν άγιασμό στό λαό, καί δευτερευόντως ή έκλογή. Συνεπώς αν έκλέξουν τόν έπίσκοπο πρόσωπα ποΰ δέν μπορούν νά του παράσχουν τό χάρισμα τής άρχιερωσύνης, όπως εΐναι οί λοιποί, πλην τών έπισκόπων, κληρικοί καί οί λαϊκοί, ή έκλογή ενός έπισκόπου παύει νά εΐναι έκκλησιολογικό γεγονός – παροχή του άγιασμοΰ – καί γίνεται μόνο διοικητικό, ένω ό έπίσκοπος αναλαμβάνει πρώτα τή δυνατότητα νά παρέχει ό ΐδιος τόν άγιασμό στό έκκλησιαστικό σώμα καί κατόπιν νά διοικεί τό σώμα αυτό.⁵⁷

Ό 4^{ος} κανόνας τής Α΄ Οίκουμενικής Συνόδου λέγει πώς ό έπίσκοπος πρέπει νά εκλέγεται από όλους τους έπισκόπους της έπαρχίας καί οί έπίσκοποι πού δέν μπορούν νά παρευερευθοΰν στήν έκλογή «ή διά κατεπείγουσαν ανάγκην, ή διά μήκος όδοΰ» εΐναι ύποχρεωμένοι νά πάρουν μέρος στήν ψηφοφορία μέ έπιστολές. Μόνο τότε ή έκλογή θεωρείται έγκυρη καί μπορεί νά ανακοινωθεί στόν οικείο μητροπολίτη.⁵⁸

⁵⁶ Πρόδρομου Ι. Άκανθόπουλου, *Κώδικας ΐερών Κανόνων καί Έκκλησιαστικών Νόμων*, σελ. 270 και 282.

⁵⁷ Πολύ ένδιαφέρουσες καί έκκλησιολογικά τεκμηριωμένες άπόψεις γιά τή συμμετοχή τών πρεσβυτέρων καί λαϊκών στήν έκλογή τών έπισκόπων βλ. Σεβ. Μητροπολίτου Μεσσηνίας Χρυσοστόμου Σαββάτου *Τό αίτημα τής συμμετοχής τών πρεσβυτέρων καί τών λαϊκών στήν έκλογή τών έπισκόπων*, δημοσιευμένο στό *Θεολογία* τόμος 80, Τεύχος 2ο Άπρίλιος ΐούνιος 2009 «Ό Συνοδικός θεσμός», σελ. 148 – 150.

⁵⁸ Πρόδρομου Ι. Άκανθόπουλου, *Κώδικας ΐερών Κανόνων καί Έκκλησιαστικών Νόμων*, σελ. 50.

Άκριβώς τόν ἴδιο κανόνα μέ τήν ἴδια ἐκφραστική διατύπωση ἐπικυρώνει καί ὁ 3^{ος} κανόνας τῆς Ζ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὑπογραμμίζοντας τή συμμετοχή τῶν ἀπόντων ἐπισκόπων μέ τήν ψηφο τούς μέσω ἐπιστολῆς.⁵⁹

Τήν συγκεκριμένη τακτική της συμμετοχῆς τῶν ἀπόντων ἐπισκόπων μέσω ἐπιστολῆς χρησιμοποιεῖ καί σύγχρονος νομοθέτης γιά τήν ἐκλογή τῶν μητροπολιτῶν τῆς Κρήτης. Τό ἄρθρο 21§3 τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης ποῦ ἀναφέρεται στήν ἐκλογή τῶν ἐπισκόπων λέγει πῶς «τῶν μή μετεχόντων Ἀρχιερέων γενομένων συμψήφων διά ψηφοδελτίων ἀποστελλομένων εἰς τόν Ἀρχιεπίσκοπον Κρήτης ἐπί ἀποδείξει».⁶⁰ Στή συνέχεια τῆς συγκεκριμένης παράγραφου περιγράφεται λεπτομερῶς ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο διαφυλάσσεται τό ἀδιάβλητό της μυστικῆς ψήφου τῶν ἀπόντων ἀρχιερέων.⁶¹ Εἶναι χαρακτηριστικό πῶς κατά τό νόμο ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης, ρίχνει ἐντός της ψηφοδόχου, ἐνώπιον ὄλων τῶν ἐπισκόπων, πρῶτα τά ψηφοδέλτια τῶν ἀπόντων ἀρχιερέων καί κατόπιν ψηφίζουν οἱ παρόντες ἐπίσκοποι. Γιά τήν Ἐκκλησία τῆς Κρήτης προβλέπονται τρία διαφορετικῆ εἶδη ἐκλογῆς ἀρχιερέων : τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης, τῶν Μητροπολιτῶν καί τοῦ Βοηθοῦ Ἐπισκόπου της Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης.

Στήν ἐκλογή τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης ἄμεσο λόγο ἔχει ἡ ἐκάστοτε Κυβέρνηση τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους καθώς σύμφωνα μέ τήν παράγραφο 2 τοῦ ἄρθρου 10 τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτη ἡ Ἑλληνική Κυβέρνηση προτείνει στήν Ἱερά Σύνοδο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τρεῖς ἐκ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ Μητροπολιτῶν τῆς Κρήτης, μέσα σέ σαράντα ἡμέρες ἀπό τήν ἐκδημία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης, καί ἡ Ἱερά Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μέσα σέ ἕνα μήνα πρέπει νά ἐκλέξει ἕνα ἐκ τῶν τριῶν ὡς Ἀρχιεπίσκοπο Κρήτης.⁶² Ἡ ἀνάμειξη τῆς Κυβερνήσεως στήν ἐκλογή τοῦ Κρήτης ἴσως ξενίζει ὡς ἕνα σημεῖο – ἀναμφισβήτητα τό καλύτερο θά ἦταν νά μήν ὑπῆρχε – ὅμως μπορεῖ νά δικαιολογηθεῖ ἐπαρκῶς καί πολιτικά καί ἐκκλησιολογικά.

Πολιτικά, γιατί σέ ἕνα πολιτικό σύστημα ὅπου ἡ Πολιτεία νομοθετεῖ γιά τά ἐκκλησιαστικά πράγματα, ἐκ τῶν πραγμάτων ἡ Πολιτεία ἔχει λόγο στά ἐκκλησιαστικά δρώμενα, ἕνα ἐκ τῶν κορυφαίων εἶναι ἡ ἐκλογή ἑνός ἱεράρχου, ἐπομένως μπορεῖ νά ἐκφράσει τή γνώμη της μέ τήν κατάρτιση τοῦ τριπρόσωπου, ἑνός μόνο ἱεράρχη, τοῦ Ἀρχιεπισκόπου – στό τριπρόσωπο τῶν μητροπολιτῶν δέν ἔχει λόγο. Ἄλλωστε ἡ συμμετοχή τῆς Πολιτείας, ἀπό τήν πλευρά της, στήν ἐκλογή ἑνός ἐπισκόπου ἐξασφαλίζει δημόσια τάξη καί ἀσφάλεια στήν περιοχή, ἀρωγή ποῦ οὔτως ἢ ἄλλως καί πολλοί ἱεροί κανόνες τήν ἐπικαλοῦνται (ὁ 17ος κανόνας τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου γιά παράδειγμα ὀρίζει πῶς ἂν κάποιος ἐπίσκοπος ἀντιμετωπίζει πρόβλημα

⁵⁹ Πρόδρομου Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 184.

⁶⁰ Γεωργίου Κων. Ἀποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Ἐκκλησιαστικοῦ – Κανονικοῦ Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 568.

⁶¹ Γεωργίου Κων. Ἀποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Ἐκκλησιαστικοῦ – Κανονικοῦ Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 568 – 569.

⁶² Γεωργίου Κων. Ἀποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Ἐκκλησιαστικοῦ – Κανονικοῦ Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 567.

ἀμφισβήτησης τῆς ἐπαρχίας του, γιά νά λύσει τό πρόβλημά του, νά καταφεύγει πρῶτα στόν ἑξαρχο τῆς διοίκησης καί κατόπιν στόν πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως⁶³).

Ἐκκλησιολογικά γιά δύο λόγους. Πρῶτον γιατί ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ καί σέβεται τίς ἀποφάσεις τῆς Πολιτείας. Εἶναι χαρακτηριστικός ὁ λόγος τοῦ Ἀποστόλου Παύλου στήν *Πρός Ρωμαίους* ἐπιστολή πού σημειώνει πῶς ἡ δημόσια τάξη πού φέρνει ἡ Πολιτεία, εἶναι τάξη πού θέλει καί ὁ Θεός,⁶⁴ ἡ ἐξουσία εἶναι κακή μόνο σέ ὄσους διαπράττουν τό κακό καί ποτέ στούς νομοταγεῖς πολίτες,⁶⁵ καθώς καί ὅτι ἡ ἐξουσία δέν κρατάει ποτέ τό σπαθί χωρίς λόγο⁶⁶. Ἐφόσον ὁ Ἀπόστολος Παῦλος διατυπώνει τίς παραπάνω ἀπόψεις γιά τή ρωμαϊκή αὐτοκρατορία, μπορούμε μέ μεγαλύτερη ἔνταση νά διατυπώσουμε καί ἐμεῖς τό ἴδιο, καθώς τά κράτη σήμερα εἶναι δημοκρατικά καί εὐνομούμενα. Δεύτερον εἶναι μία ἔμμεση μετοχή καί τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου στήν ἐκλογή ἑνός ἀρχιερέα, καθώς τήν ἐκάστοτε πολιτική ἡγεσία τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ἀποτελοῦν βαπτισμένα μέλη τῆς Ἐκκλησίας πέρα ἀπό τό γεγονός ὅτι εἶναι καί ἐκλεγμένη ἀπό πολίτες, πολλοί ἀπό τούς ὁποίους εἶναι πιστοί τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἐκλογή τῶν Μητροπολιτῶν τῆς Κρήτης γίνεται ἀπό ὑποψηφίους πού εἶναι ἐγγεγραμμένοι στόν κατάλογο τόν πρός Ἀρχιερατεῖαν ἐκλογίμων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης, ὁ ὁποῖος καταρτίζεται μέ διαδικασίες πού προβλέπει ὁ νόμος. Σύμφωνα μέ τόν ἄρθρο 22 τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης γιά νά ἐγγραφεῖ ἕνας κληρικός στό συγκεκριμένο κατάλογο πρέπει νά τόν προτείνει ὁ ἐπίσκοπός του στόν Ἀρχιεπίσκοπο Κρήτης, τουλάχιστον 10 μέρες πρὶν τή σύγκληση τῆς Συνόδου, καί ὁ Ἀρχιεπίσκοπος νά ἀποστείλλει τό ὄνομα ἢ τά ὀνόματα τῶν ὑποψηφίων στούς ἱεράρχες. Κατά τή σύγκληση τῆς Συνόδου γίνεται ἡ ἐπίσημη ἐγγραφή τῶν συγκεκριμένων ὀνομάτων στόν κατάλογο τόν πρός ἀρχιερατεῖαν ἐκλογίμων «διά μυστικῆς διά ψηφοδελτίων ψηφοφορίας», στήν ὁποία ὁ κληρικός πού θά ἐγγραφεῖ πρέπει νά συγκεντρώσει τά 2/3 τῶν μελῶν τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχικῆς Συνόδου καί ὁ κατάλογος ἀποστέλλεται στό Ὑπουργεῖο Παιδείας πρός γνῶσιν.⁶⁷ Ἀπό τόν συγκεκριμένο κατάλογο γίνεται ἡ ἐκλογή τῶν Μητροπολιτῶν τῆς Κρήτης, οἱ ὁποῖοι ἀναδεικνύονται σέ δύο ψηφοφορίες. Στήν πρώτη γίνεται ἡ κατάρτιση τοῦ τριπρόσωπου, δηλαδή οἱ ἱεράρχες ἐκλέγουν τρεῖς ὑποψηφίους πού πιστεύουν ὅτι μπορούν νά ἀναδειχθοῦν σέ ἐπίσκοποι καί στή δεύτερη ἀπό αὐτούς τούς τρεῖς ἐκλέγεται ἕνας⁶⁸ (μόνο στήν πρώτη

⁶³ Πρόδρομος Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 88 – 90.

⁶⁴ Ρωμ. 13, 1.

⁶⁵ Ρωμ. 13, 3.

⁶⁶ Ρωμ. 13, 4. Σχετικά μέ τή θέση τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἀπέναντι στήν κρατική ἐξουσία ὅπως διατυπώνεται στήν *Πρός Ρωμαίους* ἐπιστολή βλ. George H. Sabine, *Ἱστορία τῶν πολιτικῶν θεωριῶν*, (μετάφραση Μάνθου Κρίστη), Ἀτλαντίς, σελ. 202 – 205.

⁶⁷ Γεωργίου Κων. Ἀποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Ἐκκλησιαστικοῦ – Κανονικοῦ Δικαίου καί Νομολογία*, σελ. 571.

⁶⁸ Γεωργίου Κων. Ἀποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Ἐκκλησιαστικοῦ – Κανονικοῦ Δικαίου καί Νομολογία*, σελ. 569.

μετέχουν και οι άπόντες ιεράρχες με την έπιστολή,⁶⁹ έφóσον δέν γίνεται έκ τών πραγμάτων νά μετέχουν και στίς δύο ψηφοφορίες).

Ό Καταστατικός Χάρτης τής Έκκλησίας τής Ελλάδος, ό Ν. 590/1977, στό άρθρο 20, τό ανάλογο άρθρο του γιά τήν έκλογή τών Μητροπολιτών τής Έκκλησίας τής Ελλάδος, αφήνει περιθώριο γιά έμμεση μετοχή και τών λοιπών κληρικών και τών λαϊκών στήν έκλογή ένόσ έπισκόπου, καθώς όρίζει πώς κατά τήν έγγραφή κάποιου ύποψηφίου στόν «προκαταρκτικό» ή τόν «συμπληρωματικών» πίνακα (ό δεύτερος ύπάρχει σέ περίπτωση ύποβολής αίτησεως μετά τή δημοσίευση του προκαταρκτικού πίνακα), πριν ακόμα γίνει ή έγγραφή διά μυστικής ψηφοφορίας στόν έπίσημο κατάλογο, μπορεί νά άσκηθει ένσταση, μέ έμπεριστατωμένη είσήγηση, από όποιοδήποτε κληρικό ή λαϊκό στήν Αρχιγραμματεία. Μάλιστα κατά τήν παράγραφο 2 του άρθρου 20 του Καταστατικού Χάρτη τής Έκκλησίας τής Ελλάδος, ή Διαρκής Ίερά Σύνοδος είναι ύποχρεωμένη νά διατάξει ένορκη έξέταση γιά νά διαπιστώσει τήν ένσταση.⁷⁰ Μία παρόμοια διάταξη άπουσιάζει έντελώς από τόν Καταστατικό Χάρτη τής Έκκλησίας τής Κρήτης και πιστεύω πώς θά ήταν πολύ χρήσιμο νά ύπάρχει, γιατί προβλέπει τήν συμμετοχή τών λοιπών κληρικών και λαϊκών στήν έκλογή τών ιεραρχών μέσα σε σωστές έκκλησιολογικές προϋποθέσεις.

Σέ ξεχωριστό κεφάλαιο του Καταστατικού Χάρτη αναφέρεται ό τρόπος έκλογής του βοηθού έπισκόπου. Ό βοηθός έπίσκοπος, σύμφωνα μέ τό άρθρο 43, εκλέγεται από τήν Ίερά Έπαρχιακή Σύνοδο τής Κρήτης έκ τριών κληρικών που προτείνει ό Αρχιεπίσκοπος Κρήτης, οι όποιοι είναι έγγεγραμμένοι στόν κατάλογο τών εκλογίμων.⁷¹

5. ΑΜΦΙΕΣΗ ΚΛΗΡΙΚΩΝ

Ό νομοθέτης έχει άποσαφηνισμένη άποψη και γιά τήν έξωτερική εμφάνιση τών κληρικών. Λίγο πριν τήν άκροτελεύτια διάταξη του Καταστατικού Χάρτη τής Έκκλησίας τής Κρήτης στό άρθρο 128 (ΙΗ΄ Κεφάλαιο περί Γενικών Διατάξεων) όρίζεται πώς οι κληρικοί φέρουν «καθιερωμένην περιβολήν ή άμφίεσιν», ή όποια όριζόταν «διά του 21 Ίανουαρίου 1931 Διατάγματος ‘περί κανονικής περιβολής του Έλληνικού Όρθοδόξου Κλήρου’ ως και τά διακριτικά διάσημα, ως ταύτα καθωρίσθησαν διά του από 15 Ίουνίου 1856 Βασιλικού Διατάγματος»⁷².

Πράγματι τό Προεδρικό Διάταγμα τής 21/22 Ίανουαρίου 1931 «Περί τής κανονικής περιβολής του Έλληνικού Όρθοδόξου Κλήρου όρίζει πώς οι κληρικοί έχουν σαφώς διακριτική άμφίεση από τούς λαϊκούς, τήν όποια φέρουν συνεχώς χωρίς νά άποβάλλουν ποτέ. Συγκεκριμένα όρίζει πώς οι κληρικοί εμφανίζονται

⁶⁹ Γεωργίου Κων. Άποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Έκκλησιαστικού – Κανονικού Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 568 – 569.

⁷⁰ Γεωργίου Κων. Άποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Έκκλησιαστικού – Κανονικού Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 54 – 55.

⁷¹ Γεωργίου Κων. Άποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Έκκλησιαστικού – Κανονικού Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 577.

⁷² Γεωργίου Κων. Άποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Έκκλησιαστικού – Κανονικού Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 606.

«έκτός Ἐκκλησιαστικῆς ὑπηρεσίας», μέ τήν ἐξῆς περιβολή : 1) «Χιτών (κοινῶς ἀντερί)...» 2) «Ζώνη περί τήν ὄσφυν, συγκρατοῦσα τόν χιτῶνα 3) «Ἰμάτιον βραχύ (κοινῶς κοντό ἢ κοντογούνι ἢ κοντόρασσον) πού ὀρίζεται ἀκριβῶς τό σχῆμα τοῦ 4) ἰμάτιον μακρόν (ράσσον, ἀνάλαβος) ποδηρες, ἀνοικτόν ἔμπροσθεν, μετά χειρίδων μακρῶν καί εὐρειῶν καί μικροῦ περιλαιμίου ὀρθίου, συνδεομένου δι' ἑνός μόνου κομβίου» καί 5) «Κάλυμμα τῆς κεφαλῆς (καλυμμαύχιον) ἐκ μέλανος ὀρθίου κυλίδρου ἐκ καρτονίου ἐπενδευμένου ἔξωθεν διά μέλανος ὑφάσματος καί ἔσωθεν διά ἀπλοῦ λεπτοῦ ὑφάσματος...»⁷³ (Τό ἴδιο Προεδρικό Διάταγμα ὀρίζει καί τά ἄμφια πού πρέπει νά φέρουν οἱ κληρικοί καί τῶν τριῶν βαθμῶν ἱερωσύνης κατά τή διάρκεια τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν⁷⁴). Ἐπομένως ὁ Καταστατικός Χάρτης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης δέχεται, καί ἐπιτάσσει στούς κληρικούς τῆς Κρήτης, νά φέρουν τήν ἴδια ἀκριβῶς περιβολή. Ἄλλωστε ἀναφορά στήν ἀμφίεση τῶν κληρικῶν κάνει καί ἕνα ἀπό τά πρῶτα ἄρθρα τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης, τό ἄρθρο 6, πού ὀρίζει τήν ἐμφάνιση τῶν συνέδρων πού μετέχουν στήν Ἱερά Σύνοδο : «Ἡ Ἱερά Σύνοδος συνεδριάζει τῶν συνέδρων φερόντων ἐγκόλπιον καί ἐπανωκαλύμμαχον...»⁷⁵. Ἐπίσης στό ἄρθρο 28§3 ὀρίζει πῶς ὁ Ἀρχιερέας πρέπει νά μεριμνᾷ ὥστε θεατρικά ἢ κινηματογραφικά ἔργα νά μήν προσβάλλουν ἢ χλευάζουν οὔτε τά δόγματα καί τίς διατάξεις τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά οὔτε καί τούς λειτουργούς της ἀλλά οὔτε καί τό ἱερατικό τους σχῆμα.⁷⁶ Ἐμμεση ἀλλά σαφῆ ἀναφορά στό ἱερατικό σχῆμα κάνει καί τό ἄρθρο 121, πού ἀνήκει στό κεφάλαιο ΙΕ 'Περί μοναχῶν', καθώς σημειώνει πῶς κανεῖς δέν μπορεῖ νά φέρει τό μοναχικό ἔνδυμα, τό ὁποῖο δέν διαφέρει ἰδιαίτερα ἀπό τό ἱερατικό, παρά μόνο οἱ μοναχοί καί οἱ δοκιμαζόμενοι νέοι».⁷⁷

Εἰδικό ἔνδυμα φοροῦσαν καί οἱ κληρικοί τῶν βυζαντινῶν ἐτῶν (πού διέφερε σαφῶς ἀπό τά ἐνδύματα τῶν λαϊκῶν), τά ὁποῖο δέν ἔπρεπε ποτέ νά ἀποβάλλουν. Εἶναι αρκετά δύσκολο, μετά ἀπό τόσους αἰῶνες, νά φανταστοῦμε ποιό θά μπορούσε νά εἶναι ἀκριβῶς τό ἔνδυμα καί τῶν λαϊκῶν καί τῶν κληρικῶν καθώς ὁ πολιτισμός τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦταν πολύ διαφορετικός ἀπό τόν σημερινό, εἴμαστε ὅμως σίγουροι πῶς ὑπῆρχε σαφέστατη διαφορά. Ὁ 26^{ος} κανόνας τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς ἀναφέρει πῶς κανένας ἀπό αὐτούς πού ἐντάχθηκαν στόν κλήρο δέν θά πρέπει νά φοράει ἔνδυμα ἀνάρμοστο, οὔτε ὅταν βαδίζει στήν

⁷³ Γεωργίου Κων. Ἀποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Ἐκκλησιαστικοῦ – Κανονικοῦ Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 96 – 97.

⁷⁴ Γεωργίου Κων. Ἀποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Ἐκκλησιαστικοῦ – Κανονικοῦ Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 97.

⁷⁵ Γεωργίου Κων. Ἀποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Ἐκκλησιαστικοῦ – Κανονικοῦ Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 562.

⁷⁶ Γεωργίου Κων. Ἀποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Ἐκκλησιαστικοῦ – Κανονικοῦ Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 573.

⁷⁷ Γεωργίου Κων. Ἀποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Ἐκκλησιαστικοῦ – Κανονικοῦ Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 604. Σχετικά μέ τήν ἐνδυμασία τοῦ κλήρου στή σύγχρονη κοινωνία, τήν ἐκκλησιολογική τοῦ σημασία καθώς καί σέ ποιές περιπτώσεις ἐπιτρέπεται ἀπό τό νομοθέτη ἢ προσωρινή ἀποβολή τοῦ κατόπιν τῆς κατ' οἰκονομία συγκατάθεσης τῆς Ἐκκλησίας, σέ συνδυασμό μέ τήν 2812 τῆς 14^{ης} Ἀπριλίου 2005 ἐγκύκλιο τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καί τό ἔγγραφο Φ. 3θ'/394/25-4-2007 Ἱερᾶς Μητροπόλεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Βλ. *Γνωμοδότηση Νομικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους Ἀριθ. 463/2007 Ὁλομ. δημοσιευμένο στό Νομοκανονικά (Ἐπιθεώρηση Ἐκκλησιαστικοῦ καί Κανονικοῦ Δικαίου)*, σελ. 189 – 198 καί κυρίως τή σελίδα 197.

πόλη αλλά να χρησιμοποιεί τις στολές που ήδη έχουν καθιερωθεί για τους κληρικούς : «μηδείς τῶν ἐν κλήρω καταλεγόμενων ἀνοίκειον ἐσθήτα ἀμφιεννύσθω, μήτε ἐν πόλει διάγων, μήτε ἐν ὁδῷ βαδίζων, ἀλλὰ στολαῖς κεκρήσθω ταῖς ἤδη τοῖς ἐν κλήρω καταλεγόμενοις ἀπονεμηθείσας».⁷⁸ Εἶναι χαρακτηριστικό ὁ συγκεκριμένος κανόνας προβλέπει ἀφορισμό γιά μία ἐβδομάδα γιά τόν κληρικό πού θά θά ἐμφανιστεῖ χωρίς τήν καθιερωμένη ἱερατική περιβολή.⁷⁹

6. ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΙΣ ΚΛΗΡΙΚΩΝ

Ὁ 33^{ος} κανόνας τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ἀναφέρει πῶς κανένας ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἀπό ξένη ἐπαρχία δέν πρέπει νά γίνεται δεκτός χωρίς συστατικά γράμματα, ἀλλά καί στήν περίπτωση πού ὑπάρχουν αὐτά θά πρέπει ὅπωςδῆποτε νά ἐξετάζονται.⁸⁰ Τό ἴδιο ἀκριβῶς ὑπογραμμίζει καί ὁ 7^{ος} κανόνας τῆς Ἀντιόχειας («μηδένα ἄνευ εἰρηνικῶν δέχεσθαι τῶν ξένων»)⁸¹ ὅπως καί ὁ 42^{ος} κανόνας τῆς Λαοδικείας («ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικούς, ἢ κληρικούς ἄνευ κανονικῶν γραμμάτων ὀδεύειν»)⁸², συμπληρώνοντας τόν 41^ο κανόνα τῆς ἴδιας Συνόδου πού λέγει ὅτι ὁ ἱερωμένος ἢ ὁ κληρικός δέν πρέπει νά ταξιδεύει χωρίς τήν ἄδεια τοῦ ἐπισκόπου.⁸³ Ὁ 23^{ος} κανόνας τῆς Καρθαγένης ἀναφέρει πῶς ἀπαγορεύεται νά ταξιδεύουν οἱ ἐπίσκοποι πέρα ἀπό τή θάλασσα, ἐκτός ἂν ἔχουν λάβει ἀπό τόν Μητροπολίτη κατ' ἐξαίρεση ὑπογεγραμμένη ἐπιστολή του πού λέγεται «ἀπολυτική», δηλαδή «παράθεση»,⁸⁴ ἀλλά καί ὁ 71^{ος} κανόνας τῆς Καρθαγένης ἀπαγορεύει στούς ἐπισκόπους νά λείπουν πολύ καιρό ἀπό τήν ἔδρα τους.⁸⁵ Φυσικά ὑπάρχουν πολλοί ἀκόμα κανόνες πού ὀρίζουν ἀκριβῶς τήν ἴδια τάξη.⁸⁶

⁷⁸ Πρόδρομος Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 129.

⁷⁹ Πρόδρομος Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 128.

⁸⁰ Πρόδρομος Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 30.

⁸¹ Πρόδρομος Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 236.

⁸² Πρόδρομος Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 282.

⁸³ Πρόδρομος Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 282.

⁸⁴ Πρόδρομος Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 308. Ὁ ὅρος «παράθεση» ἐκτός ἀπό α) τά ἐπικήδεια ἄσματα καί β) τίς εὐχές γιά τούς κατηχούμενους σημαίνει ἐπίσης καί τήν «ἀπολυτική ἐπιστολή» δηλαδή τήν ἐπιστολή πού δίνεται ἀπό τόν ἐπίσκοπο στόν κληρικό, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ νά μεταβεῖ σέ ἄλλη ἐπαρχία. Βλ. Πρόδρομος Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 664 καί 686.

⁸⁵ Πρόδρομος Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 348.

⁸⁶ Οἱ 15^{ος} καί 35^{ος} κανόνες τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ὁ 2^{ος} κανόνας τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὁ 20^{ος} κανόνας τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὁ 13^{ος} κανόνας τῆς Ἀντιόχειας. Βλ. Πρόδρομος Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 24, 30, 62, 124, 240.

Οι ιεροί κανόνες λαμβάνουν αυτά τα μέτρα, ώστε οι επίσκοποι με τις μετακινήσεις τους εκτός των ορίων να μην φέρουν σύγχυση στις εκκλησίες («τούς υπέρ διοίκησιν επισκόπους ταίς υπερουρίοις εκκλησίαις μή επίεναι, μηδέ συγγέειν τας εκκλησίας»)⁸⁷, όπως τό εξηγεί πολύ ώραία ό 2ος κανόνας τής Β΄ Οικουμενικής Συνόδου. Υπάρχει όμως και η βαθύτερη εκκλησιολογική εξήγηση. Η παροχή άπασάς της χάριτος τής ιερωσύνης από τόν άρχιερέα στόν ιερείς, και του άγιασμοϋ από τούς ιερείς στό λαό έχει ούσιαστικό, πραγματικό, περιεχόμενο και εκφράζεται μέ πρακτικό τρόπο. Ο άρχιερέας μπορεί να τελέσει κάτι πού πρακτικά δέν μπορούν να τελέσουν όλοι οι ιερείς μαζί (χειροτονεί τούς κληρικούς), και ό ιερέας μπορεί να τελέσει κάτι πού δέν πρακτικά δέν μπορούν να τελέσουν όλοι οι λαϊκοί μαζί (τελεεί τά ιερά μυστήρια). Άλλά και ό Οικουμενικός Πατριάρχης μπορεί να τελέσει κάτι πού δέν μπορούν τελέσουν όλοι οι άρχιερείς και οι Προκαθήμενοι τών Έκκλησιών μαζί (έξαιρούνται κάποιες Έκκλησίες) : τήν παρασκευή του μύρου, μέ τό όποιο έντάσσονται πραγματικά και πρακτικά οι πιστοί στό σώμα τής Έκκλησίας. Συνεπώς για τή δογματική διδασκαλία τής Έκκλησίας ή χάρις του άγιασμοϋ μπορεί να είναι άκτιστη και άόρατη, μεταδίδεται, όμως, μέ καθαρά συγκεκριμένο και πρακτικό τρόπο από συγκεκριμένα πρόσωπα, τούς κληρικούς. Άν οι κληρικοί, όποιοϋδήποτε βαθμοϋ, άπουσιάζουν από τίσ έπαρχίες τους, δέν είναι δυνατόν να μεταδοθεί πραγματικά ή άγιαστική χάρις του Άγίου Πνεύματος στό εκκλησιαστικό σώμα. Γι' αυτό τό λόγο ή άπουσία τούς πρέπει να είναι λελογισμένη μέ καθαρή δικαιολογία προς όφελος του ποιμνίου τους.

Ο Καταστατικός Χάρτης τής Κρητικής Έκκλησίας επικυρώνει μέ ξεχωριστό άρθρο του τήν παραπάνω έπιταγή τών ιερών κανόνων. Σήμερα βέβαια είναι έξαιρετικά σπάνιο κληρικοί, έξερχόμενοι τών ορίων τής μητροπόλεως τους, να δημιουργήσουν τά προβλήματα τής βυζαντινης περιόδου, όπου κυριαρχούσαν έντελώς διαφορετικές συνθήκες. Όμως ό νομοθέτης είναι υποχρεωμένος να λάβει εκ τών προτέρων όλα τά μέτρα για τήν έξασφάλιση και τής δημοσίας τάξεως, αλλά και τής επικύρωσης του εκκλησιολογικού περιεχομένου τών ιερών κανόνων. Τό άρθρο 35§2 του Κ.Χ. τής Έκκλησίας τής Κρήτης όρίζει πώς ό Μητροπολίτης είναι υποχρεωμένος να έξακριβώνει «τας συστατικας έπιστολας τών διά τής Μητροπόλεως αυτού διερχομένων κληρικών» όπως επίσης «και να άποπέμπη διά τής άρμοδίας Αρχής τούς άνευ λόγου ή άνευ τών κεκανονισμένων έγγραφων προσερχομένους ή τούς πέραν τής τεταγμένης άδείας παραμένοντας έν τή περιφερεία τής Μητροπόλεως αυτού κληρικούς».⁸⁸ Οι κληρικοί δέν μπορούν να φύγουν από τά όρια τής Μητροπόλεως τούς χωρίς συστατική έπιστολή του Μητροπολίτη τους, πού να τούς παρέχει τήν άνάλογη άδεια. Μάλιστα ό οικείος ιεράρχης έχει υποχρέωση να έξακριβώσει άν οι ξένοι κληρικοί πού διέρχονται τά όρια τής Μητροπόλεως του έχουν τά κανονικά και νόμιμα έγγραφα πού όρίζουν τήν τεταγμένη άδειά τους, και στην αντίθετη περίπτωση να ένημερώσει τόν Μητροπολίτη τών έν λόγω κληρικών. Τό ίδιο άκριβώς λέγεται και στό άρθρο 130 § 1 τών Γενικών Διατάξεων του Κ. Χ. τής Έκκλησίας τής Κρήτης, όπου όρίζεται αναλυτικά τί θα πρέπει να περιέχει τό συστατικό γράμμα πού θα φέρουν μαζί τους οι ξένοι κληρικοί, όλων τών βαθμίδων, και του νησιοϋ αλλά και οι εκτός Κρήτης πού έρχονται σε ξένη μητρόπολη. Ο κληρικός πού δέν θα προσκομίσει τά άπαραίτητα έγγραφα πρέπει άποχωρήσει από τήν

⁸⁷ Πρόδρομου Ι. Άκανθόπουλου, *Κώδικας Ίερών Κανόνων και Έκκλησιαστικών Νόμων*, σελ. 62.

⁸⁸ Γεωργίου Κων. Άποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Έκκλησιαστικοϋ – Κανονικοϋ Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 574.

περιοχή. Μάλιστα στην περίπτωση αυτή οι Αρχιερείς καταγγέλλονται στην Ίερά Σύνοδο της Κρήτης ή στη Σύνοδο που ανήκουν και οι λοιποί κληρικοί απομακρύνονται με απόφαση του Μητροπολίτη έκτελουμένη διά Αστυνομικής Αρχής.⁸⁹

Τό ίδιο ισχύει και για τους ιεράρχες της νήσου εκτός από τον Αρχιεπίσκοπο. Τό άρθρο 35 §1 του Κ.Χ. όρίζει πώς κανένας από τους Μητροπολίτες δέν μπορεί νά διαμείνει στά όρια ξένης Μητροπόλεως ή της Αρχιεπισκοπής χωρίς τήν άδεια του οικείου ιεράρχη. Η συγκεκριμένη παράγραφος αναφέρεται μόνο στους Μητροπολίτες και όχι στον Αρχιεπίσκοπο καθώς λέγει μόνο «οϋδείς τών Μητροπολιτών» χωρίς νά περιλαμβάνει τον Αρχιεπίσκοπο. Άν έπιθυμεί κάποιος Μητροπολίτης νά ταξιδέψει εκτός Κρήτης θά ζητήσει προηγουμένως άδεια από τον Αρχιεπίσκοπο, ως Πρόεδρο της Συνόδου, και άν έπιθυμεί νά ταξιδέψει εκτός τών συνόρων του Κράτους, ό Αρχιεπίσκοπος θά τό αναφέρει στό Ύπουργείο Παιδείας, τό όποιο και τελικά θά άποφασίσει.⁹⁰ Ο Αρχιεπίσκοπος ζητᾶ άδεια προκειμένου νά ταξιδέψει εκτός τών όριων της Έλλάδος από τό Οικουμενικό Πατριαρχείο ή όποια κοινοποιείται στό Ύπουργείο Παιδείας.⁹¹

7.ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ ΚΛΗΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΜΟΝΑΧΩΝ

Ο Καταστατικός Χάρτης της Έκκλησίας της Κρήτης, κινούμενος στό πνεϋμα τών ιερών κανόνων, προσπαθεϊ νά ρυθμίσει μέ ιδιαίτερη μέριμνα τή σχέση τών κληρικών και μοναχών μέ τή χρηματική περιουσία. Η παράγραφος 1 του άρθρου 20 όρίζει πώς «άμα τή χηρεία Μητροπόλεως τινός ό Πρωτοσύγκελος ή μή ύπάρχοντος τοιούτου ό Γενικός Αρχιερατικός Έπίτροπος Αϋτής προσλαμβάνων και έναν άξιωματοϋχον κληρικόν της Μητροπόλεως καλεϊ τόν Είρηνοδίκη και προβαίνει μετ' αϋτοϋ εις τήν σφράγισιν και έξασφάλισιν τών τέ πραγμάτων και αρχείων της Μητροπόλεως, μέχρι οϋ έκλέγη ό νέος Μητροπολίτης».⁹² Τά άντικείμενα και τά αρχεία της μητροπόλεως πρέπει νά βρίσκονται σε πλήρη διαφάνεια μπροστά σε όλο τό λαό, κανένας κληρικός δεν έχει λόγο σε αυτά, και ό νομοθέτης, μέ τήν παρουσία του Είρηνοδίκη, κατοχυρώνει και νομικά αϋτήν τήν άντίληψη. Τό ίδιο ισχύει και για τήν κινητή περιουσία ήγουμένου ή άπλοϋ μοναχοϋ, που θά βρεθεϊ στό κελλί του μετά τό θάνατό του. Αρμόδια πρόσωπα που όρίζει τό άρθρο 126, ύποχρεοϋνται από τό νόμο νά σφραγίσουν τήν περιουσία του μοναχοϋ.⁹³

⁸⁹ Γεωργίου Κων. Αποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Έκκλησιαστικοϋ – Κανονικοϋ Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 606.

⁹⁰ Γεωργίου Κων. Αποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Έκκλησιαστικοϋ – Κανονικοϋ Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 574.

⁹¹ Γεωργίου Κων. Αποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Έκκλησιαστικοϋ – Κανονικοϋ Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 575.

⁹² Γεωργίου Κων. Αποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Έκκλησιαστικοϋ – Κανονικοϋ Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 568.

⁹³ Γεωργίου Κων. Αποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Έκκλησιαστικοϋ – Κανονικοϋ Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 605. Εϊναι χαρακτηριστικό ότι ό 40ος κανόνας τών Αγίων Αποστόλων λέγει, και σε μία έποχή μάλιστα που οι έπίσκοποι μπορούσαν νά εϊναι έγγαμοι, πώς όταν ή περιουσία του έπισκόπου δεν εϊναι καθαρή ή Έκκλησία παθαίνει ζημιά. Βλ. Πρόδρομου Ι. Ακανθόπουλου, *Κώδικας Ίερών Κανόνων και Έκκλησιαστικών Νόμων*, σελ. 32.

Παρατηρούμε πώς σέ αυτό τό κλίμα κινούνται καί οι ιεροί κανόνες. Ὁ 22^{ος} κανόνας τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀπαγορεύει στούς κληρικούς ὕστερα ἀπό τό θάνατο τοῦ ἐπισκόπου τους νά καρπωθοῦν τήν περιουσία του, ὅπως βέβαια καί σέ αὐτούς πού θά παραλάβουν τήν ἐπίσκοπή.⁹⁴ Ἄλλωστε ὁ 35^{ος} κανόνας τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀπαγορεύει στούς μητροπολίτες νά ἀφαιρέσουν ἢ νά οἰκειοποιηθοῦν περιουσία ἐπισκόπου πού τελοῦσε ὑπό τή δικαιοδοσία τους καί πέθανε πρόσφατα. Σύμφωνα μέ τό συγκεκριμένο ἱερό κανόνα αὐτήν τήν περιουσία θά τή διαφυλάξουν οἱ κληρικοί τῆς Ἐκκλησίας, τήν ὁποία ποίμαινε ὁ θανῶν ἐπίσκοπος, ἔτσι ὥστε ὁ μητροπολίτης νά τά παραδώσει ἀκέραια στόν ἐπίσκοπο πού θά χειροτονηθεῖ.⁹⁵ Ὁ νομοθέτης, γνωρίζοντας καλά τους ἱερούς κανόνες, περιέλαβε στόν Καταστατικό Χάρτη τό συγκεκριμένο ἄρθρο γιά νά προλάβει ἀνάλογες συμπεριφορές.

Με το ἄρθρο 118 ἀπαγορεύεται στούς Μοναχοῦς «ἡ ἀνάληψις κοσμικῶν φροντίδων, ἤτοι ἐπιτροπείας, κηδεμονίας, μισθώσεως κτημάτων, ἐγγυήσεις, υἰοθεσίας, ἡ ἀναδοχή παιδῶν ἐκ τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος, ἡ παράστασις ἐν γάμοις ὡς παρανύμφων...».⁹⁶ Ἀκριβῶς τό ἴδιο λέγει ὁ 3^{ος} κανόνας τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου πού ἀπαγορεύει στό ἐξῆς ἐπίσκοπος, κληρικός ἢ μοναχός νά μισθώνει κτήματα καί νά περιπλέκεται σέ κοσμικές ὑποθέσεις, ἐπειδή ἡ συγκεκριμένη Οἰκουμενική Σύνοδος πληροφορήθηκε πώς κάποιοι κληρικοί προέβησαν σέ ἀνάλογες συμπεριφορές ὅ ἐγιναν μισθωτές ξένων κτημάτων καί ἀνέλαβαν διαχειρίσεις περιουσιῶν.⁹⁷ Ὁ ἐν λόγῳ κανόνας ἀπαγορεύει ἐπίσης στόν κληρικό νά γίνει ἐπίτροπος ἀνήλικου παιδιοῦ, κάνοντας μόνο μία ἐξάιρεση στήν περίπτωση πού κληθεῖ ἀναγκαστικά ἀπό τούς νόμους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.⁹⁸ [Νά σημειώσουμε παρενθετικά πώς σύμφωνα μέ τόν 26^ο κανόνα τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων οἱ κληρικοί δέν μποροῦν νά νυμφευθοῦν, μέ ἐξάιρεση τούς κατώτερους κληρικούς δηλαδή τούς ἀναγνώστες καί τούς ψάλτες⁹⁹ ὁ 1ος κανόνας τῆς Νεοκαισαρείας ὀρίζει πώς ὁ πρεσβύτερος πού παντρεύεται ἀποβάλλεται ἀπό τήν τάξη του.¹⁰⁰ Οἱ ἔγγαμοι κληρικοί, πρίν τή χειροτονία τους, μποροῦν νά παντρευτοῦν μία φορά, καθώς σύμφωνα μέ τόν 17^ο κανόνα τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ὁ χριστιανός πού μετά τό βάπτισμα τοῦ παντρεύτηκε δύο φορές δέν μπορεῖ νά γίνει χειροτονηθεῖ κληρικός.¹⁰¹]

Ἔνας ἄλλος κανόνας πού θέλει νά ρυθμίσει τή σχέση κληρικῶν καί μοναχῶν μέ τά χρήματα ἀλλά καί τήν πολιτική ἐξουσία εἶναι καί ὁ 12^{ος} κανόνας τῆς Ζ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, πού λέγει πώς ἂν βρεθεῖ

⁹⁴ Πρόδρομου Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 92.

⁹⁵ Πρόδρομου Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 136.

⁹⁶ Γεωργίου Κων. Ἀποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Ἐκκλησιαστικοῦ – Κανονικοῦ Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 603.

⁹⁷ Πρόδρομου Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 80.

⁹⁸ Πρόδρομου Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 80-82.

⁹⁹ Πρόδρομου Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 26.

¹⁰⁰ Πρόδρομου Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 218.

¹⁰¹ Πρόδρομου Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 24.

ἐπίσκοπος ἢ ὁ ἡγούμενος νά ἐκποιεῖ σέ ἄρχοντα ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλον, ἀγροτικά τμήματα τῆς ἐπισκοπῆς ἢ τοῦ μοναστηριοῦ, ἢ ἀγοροπωλησία νά θεωρεῖται ἄκυρη γιατί σύμφωνα μέ τούς κανόνες τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ὁ ἐπίσκοπος δέν πρέπει ποτέ νά ξεχνᾷ πῶς ὁ Θεός τόν ἐποπτεύει. Δέν μπορεῖ νά οἰκειοποιεῖται κάτι ἀπό αὐτά ἢ νά τά χαρίζει σέ συγγενεῖς του μέ τήν πρόφραση πῶς εἶναι φτωχοί. Μόνο στήν περίπτωση πού ὁ ἀγρός προκαλεῖ ζημιά θά πρέπει νά πωλεῖται, ἀλλά σέ κληρικούς ἢ γεωργούς καί ποτέ σέ τοπικούς ἄρχοντες. Ἐάν κάποιος ἄρχοντας καταφέρει νά τό ἀγοράσει ἀπό τόν γεωργό ἢ τόν κληρικό πού πωλήθηκε, πρέπει ἀμέσως νά τό ἐπιστρέψει.¹⁰²

8. ΑΦΟΡΙΣΜΟΣ

Στήν μακραίωνη παράδοση τῆς Ἐκκλησίας βλέπουμε πῶς ὁ ἀφορισμός ἀφορᾷ τούς λαϊκούς καί ἡ καθαίρεση τούς κληρικούς. Μέ τήν καθαίρεση ὁ κληρικός δέν διώχεται ἀπό τήν Ἐκκλησία ἀλλά ἀποβάλλει τήν ἱερωσύνη, ἐνῶ μέ τόν ἀφορισμό καί ὁ πρῶν κληρικός καί ὁ λαϊκός ἀποβάλλονται ἐντελῶς ἀπό τά ὄρια τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι εὐεξήγητο γιατί ἡ Ἐκκλησία, στήν μακραίωνη παράδοσή της, μέ πολύ μεγάλη δυσκολία προχωροῦσε στόν ἀφορισμό ἑνός λαϊκοῦ ἀπό ὅτι στήν καθαίρεση ἑνός κληρικοῦ. Δέν θά πρέπει νά μᾶς ξεγελοῦν οἱ ὄντως πολλοί ἀφορισμοί τῆς Βυζαντινῆς περιόδου, γιατί α) ὅλοι αὐτοί οἱ αἰρετικοί ἦταν κληρικοί σχεδόν ποτέ λαϊκοί (καί μάλιστα ἀρκετοί ἦταν ἐπίσκοποι ἢ προκαθήμενοι ἐκκλησιῶν), ὅποτε οὐσιαστικά δέν εἶναι ἀφορισμοί ἀλλά κυρίως καθαιρέσεις καί β) ἦταν ὄντως αἰρετικοί, σύμφωνα μέ τή διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, γιατί δέν διατύπωσαν ἀπλῶς μία λανθασμένη διδασκαλία, ἀλλά συγκρότησαν ὁμάδα καί πολέμησαν τήν Ἐκκλησία κομματιάζοντας τό σῶμα της.¹⁰³

Μία προσεκτική ματιά στούς ἱερούς κανόνες δείχνει ἀμέσως πῶς ἡ Ἐκκλησία ἀφορίζει μόνο μετά ἀπό πολύ σκέψη τά μέλη της. Ὁ 5^{ος} κανόνας τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὀρίζει πῶς ὅσοι ἔχουν ἀφοριστεῖ θά πρέπει νά ἐξετάζεται μήπως ἀφορίστηκαν ἐξαιτίας μικροψυχίας ἢ φιλονικίας ἢ κάποιας παρόμοιας ἐμπάθειας τοῦ ἐπισκόπου : «ἐξεταζέσθω δέ, μή μικροψυχία ἢ φιλονικία, ἢ τινι τοιαύτῃ ἀηδίᾳ τοῦ ἐπισκόπου, ἀποσυνάγωγοι γεγένηται»¹⁰⁴ (ἀποσυνάγωγος εἶναι ὁ ἀφορισμένος¹⁰⁵). Μάλιστα ὁ κανόνας προτείνει νά γίνονται δύο φορές τό χρόνο Σύνοδοι σέ κάθε ἐπαρχία γιά τέτοιου εἴδους ζητήματα.¹⁰⁶ Στό ἴδιο κλίμα κινεῖται καί ὁ 14^{ος} κανόνας τῆς Σαρδικῆς ποῦ ὀρίζει πῶς ἐπειδή κάποιος πρεσβύτερος ἢ διάκονος

¹⁰² Πρόδρομου Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 194 – 196.

¹⁰³ Σύμφωνα μέ τόν 6^ο κανόνα τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου αἰρετικοί εἶναι ὅσοι προσποιοῦνται ὅτι ὁμολογοῦν τήν ἀληθινή πίστη ἀλλά ἔχουν ἀποσχιστεῖ καί προβαίνουν σέ συναθροίσεις πού ἀντιπῆθενται στούς κανονικούς ἐπισκόπους ἤς Ἐκκλησίας. Βλ. Πρόδρομου Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 66.

¹⁰⁴ Πρόδρομου Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 52.

¹⁰⁵ Βλ. Πρόδρομου Ι. Ἀκανθόπουλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, σελ. 664.

¹⁰⁶ Γεωργίου Κων. Ἀποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Ἐκκλησιαστικοῦ – Κανονικοῦ Δικαίου καί Νομολογία*, σελ. 52.

μπορεί να αφορίσθηκε από όξύθυμο επίσκοπο θα πρέπει ο κληρικός να έχει τό δικαίωμα να καταφύγει στον επίσκοπό της μητρόπολης της ίδιας επαρχίας και να ζητήσει άκρόαση, γιατί δέν θα πρέπει να μίν γίνονται δεκτοί έκείνοι που ζητούν άκρόαση, «ού γάρ χρή μή υπέχειν τás άκοαs τοis άξιούσιν».¹⁰⁷

Ο νομοθέτης γνωρίζει πολύ καλά για ποιό λόγο υπάρχει ο άφορισμός στην Έκκλησία, και γί' αυτό τό λόγο δίνει στην Ίερά Έπαρχιακή Σύνοδο της Κρήτης, σύμφωνα μέ τό άρθρο 10§10 του Καταστατικού της Χάρτη, τό δικαίωμα του άφορισμού μόνο ύστερα από έννορκες άνακρίσεις όπως όρίζουν οί Ίεροί Κανόνες και οί Νόμοι του Κράτους. Μάλιστα ή συγκεκριμένη παράγραφος του νόμου συνεχίζει πώς προσωπικός άφορισμός έκδίδεται από την Ίερά Έπαρχιακή Σύνοδο της Κρήτης μόνο κατά αίρετικού προσώπου, ύστερα από προηγουμένη έγκριση του Ύπουργείου Παιδείας.¹⁰⁸ Η ύπογραφή του άρμοδίου Ύπουργού Παιδείας για την έπικύρωση ενός άφορισμού, είναι αλήθεια πώς δέν βοηθά στην πλήρη διάκριση των ρόλων Έκκλησίας και Πολιτείας – ο ύπουργός δέν πρέπει μέ κανέναν τρόπο να άναμιγνύεται σέ μία καθαρά έκκλησιολογική πράξη – όμως α) κρίνεται άπαραίτητη, γιατί ο άφορισμός ενός προσώπου καθώς είναι ένα ιδιαίτερος σοβαρό ζήτημα είναι δυνατόν να φέρει προβλήματα δημοσίας τάξεως, στά όποια ή άρμόδια Πολιτεία θέλει να παρέμβει πριν την έκδήλωσή τους και β) δείχνει πώς ο νομοθέτης λαμβάνει σοβαρά υπόψη του τή δυσκολία μέ την όποια άφορίζουν οί ίεροί κανόνες της Έκκλησίας πράττοντας και αυτός το ίδιο μέσα στον Καταστατικό Χάρτη της Έκκλησίας της Κρήτης.

Η παρούσα μελέτη μέσα από την εξέταση βασικών θεμάτων που περιλαμβάνει ο Καταστατικός Χάρτης της Έκκλησίας της Κρήτης, προσπάθησε να δείξει τή σχέση μεταξύ των ιερών κανόνων και του Ν.4149/1961 του ελληνικού κράτους. Τό δογματικό περιεχόμενο της πίστews που περιλαμβάνουν οί ίεροί κανόνες της Έκκλησίας, δέν είναι ποτέ άνιστορικό και έκτός πραγματικότητας, αλλά αφήνει έκδηλα τά σημάδια του σέ κάθε πτυχή του πολιτισμού μία έκ των σπουδαιότερων είναι σίγουρα ή νομοθεσία των σύγχρονων άνεπτυγμένων δημοκρατικών κρατών.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Η θρησκευτική έλευθερία είναι ένα από τά πιο βασικά ανθρώπινα δικαιώματα, όχι μόνο γιατί κυρίως μέ αυτήν ή ζωή των πολιτών και των πιστών αποκτά πλοϋτο και νόημα, αλλά και γιατί στην ιστορία των ανθρώπινων δικαιωμάτων οί άγώνες για τή διεκδίκηση της έμφανίστηκαν πρώτοι.¹⁰⁹ Τή θρησκευτική έλευθερία δέν τή χρησιμοποιεί μόνο ο θρησκευόμενος πολίτης, ή ο άθεος ή ο άγνωστικιστής ή ο άλλόθρησκος και ο έτερόδοξος αλλά και ή ίδια ή Έκκλησία. Ο Καταστατικός Χάρτης της Έκκλησίας της

¹⁰⁷ Πρόδρομου Ι. Ακανθόπουλου, *Κώδικας Ίερών Κανόνων και Έκκλησιαστικών Νόμων*, σελ. 264.

¹⁰⁸ Γεωργίου Κων. Άποστολάκη, *Βασικά διατάξεις Έκκλησιαστικού – Κανονικού Δικαίου και Νομολογία*, σελ. 564.

¹⁰⁹ Χαράλαμπου Κ. Παπαστάθη, *Έκκλησιαστικό Δίκαιο*, σελ. 83.

Κρήτης, όπως βέβαια και εκείνος της Ελλάδος, είναι άπόρροια της θρησκευτικής ελευθερίας της ίδιας της Κρητικής Έκκλησίας προκειμένου να προστατέψει την παρουσία και τα δικαιώματά της. Απόψεις που θέλουν τον πλήρη χωρισμό Έκκλησίας και Πολιτείας, έννοώντας την παντελή κατάργηση του Καταστατικού Χάρτη της Έκκλησίας θά πρέπει να διατυπώνονται με μεγάλη προσοχή καθώς κινδυνεύουν να παραβλέψουν και να παρακάμψουν αυτό το πολύ βασικό δικαίωμα της Έκκλησίας που προστατεύεται από το ίδιο το Συνταγμα και όλες τις διεθνείς συμβάσεις – άλλο θέμα μία επιμέρους ρύθμιση κάποιων τρωτών σημείων του υπάρχοντος νομοθετικού πλαισίου που δεν διευκρινίζουν πλήρως τη διάκριση των δύο θεσμών.

Τό ίδιο συμβαίνει και μέ τό μάθημα των Θρησκευτικών στή δημόσια εκπαίδευση. Ό νομοθέτης επιτρέπει την παρουσία του στο δημόσιο σχολείο, γιατί υπάρχει ή θρησκευτική ελευθερία εκείνων που θέλουν να τό διδαχθούν, αλλά και ό σεβασμός, πάντοτε, προς σέ εκείνους που δεν τό θέλουν – έξοϋ και ή υπεύθυνη δήλωση των αλληθρήσκων και έτεροδόξων για την άπαλλαγή τους από τό μάθημα. Περιέργως, έδω και χρόνια, υπάρχει μία αντίληψη πώς πλησιάζει ή έπικείμενη κατάργηση του μαθήματος των Θρησκευτικών από τά σχολεία, ένω συμβαίνει τό έντελως αντίθετο : τό μάθημα που δεν μπορεί ποτέ να καταργηθεί είναι τά Θρησκευτικά καθώς ή θρησκευτική ελευθερία δεν μπορεί ποτέ να φύγει από τά μη άναθεωρητέα άρθρα του Συντάγματος και έπομένως πάντοτε θά παρέχεται ή διδασκαλία του στους μαθητές που την έπιθυμούν. Αλλά είναι τό μόνο μάθημα που δεν μπορεί ποτέ να διδαχθεί υποχρεωτικά σέ όλους τους μαθητές, καθώς είναι πολύ πιθανόν σέ μία τάξη να υπάρχουν αλλόθρησκοι και έτερόδοξοι που έπιθυμούν να άπαλλαγοϋν από αυτό.

Νά υπενθυμίσουμε πώς τό 1987 όταν ό Νόμος του τότε ύπουργού Παιδείας Αντώνη Τρίτση 1700/1988 προκάλεσε έντονους τριγμούς στίς Σχέσεις Έκκλησίας και Πολιτείας και τελικά υπήρξε ή ύπογραφή της όριστικής Σύμβασης περί παραχωρήσεως στο δημόσιό της μοναστηριακής περιουσίας (ύπογράφηκε στίς 11 Μαΐου 1988 και κυρώθηκε μέ τό Ν. 1811/13-10-1988) που άντικατέστησε τό Νόμο του Τρίτση, κάποιες από τίς 149 μονές που άρνήθηκαν να προσχωρήσουν στή Σύμβαση, προσέφυγαν τον Ιούλιο του 1987 στο Εϋρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Στρασβούργου για ύπερασπίσουν την περιουσία τους, έπικαλούμενες μόνο τή θρησκευτική τους ελευθερία, ένω ή Έλληνική Πολιτεία έπικαλέστηκε τό ότι οι μονές είναι Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου και έπομένως ή περιουσία τους ανήκει στο Κράτος. Δικαιώθηκαν οι ιερές μονές καθώς τό έν λόγω Δικαστήριο έκρινε πώς ό Νόμος Τρίτση παραβίαζε τό άρθρο 6 § 1 της Εϋρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1950) καθώς και του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου (του 1952) όπου υπάρχει ή προστασία του δικαιώματος στην περιουσία και στην άδιατάρακτη άπόλαυσή της και όχι ή Έλληνική Πολιτεία, ή όποια αναγκάστηκε να συμμορφωθεί ψηφίζοντας τό άρθρο 55 του Ν. 2413/1996, σύμφωνα μέ τό όποιο οι μονές που δεν προσεχώρησαν στή Σύμβαση δεν διέπονται από τό Νόμο Τρίτση και ξαναγυρίζουν στο προηγούμενο καθεστώς.¹¹⁰ Η θρησκευτική ελευθερία είναι δικαίωμα όλων των πολιτών και φορέων και των θρησκευτικά

¹¹⁰ Κωνσταντίνου Γ. Παπαγεωργίου, *Τό φορολογικό καθεστώς των Θρησκευμάτων (Φορολογική ισότητα και θρησκευτική ελευθερία)*, σελ. 180 – 182. Έυάγγελου Βενιζέλου, *Δώδεκα σημεία για τίς σχέσεις Κράτους και*

αδιάφορων αλλά και τῶν θρησκευομένων. Ὅπως ἡ Ἐκκλησία πρέπει νά σέβεται τοὺς ἀδιάφορους πρὸς σέ αὐτήν, ἔτσι καί ἡ ἴδια πρέπει νά ἀπαιτεῖ τό σεβασμό τους καί νά ἀπαιτεῖ καί τά κεκτημένα δικαιώματά της.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης θά πρέπει συνεχῶς νά ἐπικαλεῖται τή συνταγματική κατοχύρωση τῆς θρησκευτικῆς της ἐλευθερίας, ὥστε νά ὑπερασπίζει σθεναρά τά δικαιώματά της, ὅπως τή διατήρηση τοῦ Καταστατικοῦ της Χάρτη ἢ τή βελτίωση κάποιων σημείων του, τήν παρουσία τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν στά δημόσια σχολεῖα, τή διατήρηση τῶν χριστιανικῶν συμβόλων καί τῆς ἱερατικῆς ἀμφίεσης στοὺς δημόσιους χώρους, τήν ἀξιοπρεπῆ μισθοδοσία τῶν κληρικῶν διεκδικώντας τήν ὑπεράσπιση τῶν δικαιωμάτων της, πάντοτε βέβαια μέσα στά πλαίσια τοῦ Συντάγματος καί τῆς νομιμότητος.